

מועדי ה' שבועות

אלה מועדי ה' מקראי קודש אשר תקראו אותם צמועדים, זה חלקי אשר כתבתי צסיעתא דשמיא ממה שחנני השי"ת, ואלה כעולות ושלמים, שלמי חוצה ונדבה, ברית קרצנות ריח ניחוח לה', אש תוקד על המוצח נהר'א נהר'א ופשטיה, דרישה ופרישה, אגדת'א ושמעתת'א, נינין ופרחין לתורה, ואלה הם מקצת הלכות, הליכות, דינים ומנהגים על ארץ רצ'ה ליום קבלת התורה.

מאת הצב"י

נחום חנן

בן הרה"ג ר' יוסף בנימין שליט"א

ימי העומר, תשע"ז



כל הזכויות שמורות למחבר

נחום חנן

רבי עקיבא 17/22

7183817 מודיעין עלית

Nachum Hanon

Rabbi Akiva 17 Apt.22

Israel 7183817 Modi'in Elite

08-9298511 / 052-7616774

t.aram.tzova@gmail.com



מכון "תורת ארם נובא"

מכון ומרכז למחקר

והוצאתם לאור של ספרי וכתבי רבותינו זיע"א



תוכן עניינים

ג	דברי פתיחה.....
ה	חודש סיון.....
יא	יום המיוחס.....
יא	שלושת ימי ההגבלה.....
יב	שבת כלה.....
טו	ערב חג השבועות.....
יט	אבלות.....
כ	קישוט הבית וביהכ"נ בעשבים.....
כג	שבועות.....
כו	הדלקת נרות.....
כח	תפלת ערבית.....
כט	סעודת ליל שבועות.....
לג	לימוד ליל שבועות.....
מו	לילה שני בחו"ל.....
מו	תפלת שחרית.....
ס	אזהרות.....
סא	קריאת תהלים.....
סא	שמחת יו"ט.....
סב	הקבלת פני רבו ועליה לרגל.....
סג	אכילת מאכלי חלב.....
סו	תרומת ספר תורה.....
סז	הבדלה.....
סז	איסרו חג – יום טבוח.....

דברי פתיחה

י'תברך ה'בורא ו'יתהלל ה'יוצר על שזיכני בכתיבת חיבור זה, אשר הוא נדבך קטן ונוסף לסדרת הספרים מועדי ה', אשר זיכני השי"ת לכתוב בזה על ימים נוראים, ברכת הלבנה והאילנות, וברוך ה' התקבלו בברכה בקרב חכמי הדור, הלומדים והמעיינים, מלמדים ותלמידים. וכעת באתי אני הקטן והדל, להמשיך במלאכת הקודש, בחיבור קטן הכמות על חג השבועות, חג מתן תורה, אשר בו אנו חוזרים ומקבלים את התורה מאהבה. ועיני לשמיא נטלית, יהי רצון מלפניך ה' או"א, שתאיר עיני במאור תורתך, ותצילני מכל מכשול וטעות, הן בדיני איסור והיתר, הן בהוראה והן בלימוד, גל עיני ואביטה נפלאות מתורתך, ומה ששגיתי העמידני על האמת, ואל תצל מפי דבר אמת עד מאד כי ה' יתן חכמה מפיו דעת ותבונה (ט"ז או"ח ס"ס קי).

ואני אברך ולי נאה לברך לבתי התורה אשר מהם קיבלתי, ג' עמודי ההוראה, ובראשם מרן הראשון לציון הגאון הגדול רבי יצחק יוסף שליט"א, בנו וממשיך דרכו ומורשתו של עטרת ראשנו, מרן אביר הרועים הגאון רבי עובדיה יוסף זצוק"ל וזיע"א, אשר קרבני לעבודתו, וזיכנו לשמשו בקבלת עצה, תושיה ותבונה, יהי רצון שנזכה לאור תורתו והנהגתו עד ביאת גואל משיח צדקנו.

והעמוד השני, עמוד הטהרה וההוראה בדורנו, הרה"ג ר' משה פנירי שליט"א, ראש בית ההוראה הגדול והנודע אפיקי מים, ומחה"ס החשובים ובראשם אבני שהם, אשר זיכני ה' יתברך לשמשו בתורת ה' וטהרתה, יזכה ה' להמשיך להגדיל תורה ולהאדירה ולהעמיד תלמידים הרבה בכל קצוות תבל, מתוך הרווחת הדעת, בריאות איתנה באורך ימים ושנות חיים.

ועל השלישי, בית ההוראה "נר אלחנן", פעה"ק מודיעין עילית, אשר נוסד מקרוב וכבר יצא קו בכל הארץ, והעומד בראשו הגאון המפורסם לתהלה, הרה"ג ר' אלחנן פרץ שליט"א, גאב"ד שערי הלכה ומשפט, ועל מינו שלוחא דרבנן הרה"ג ר' אבנר עמר שליט"א, יזכם ה' יתברך באורך

ימים ושנות חיים, הם וכל המסייעים בקודש, ויזכו ותמלא תאוותם בהגדלת התורה ובהאדרת קרן בני התורה ולומדיה, ויפוצו מעיינותיהם חוצה, יעמידו תלמידים הרבה בהרווחת הדעת ורוב נחת מכל יוצאי חלציהם.

גם הני נשי במאי זכין, נשים צדקניות וחסדניות, תפוחי זהב במשכיות הכסף, רעייתי מרת יוכי שתחי', אשר מסייעת ותומכת בידי במסירות אין קץ, ומוסרת נפשה בעבור לימודי בהשקט ובבטחה, ומסייעת רבות בעריכת הספרים. יזכנו ה' לגדל ילדינו שיחי', לתורה וליראת שמים, ושנזכה לראות דור ישרים מבורך עד זקנה ושיבה. ומחוייב אני בברכה רבה לרבים המסייעים בעדי, וקצר המצ'ע מהשתרע והמסכה צרה כהתכנס (ישעיה כח, כ), ויראם הקורא בספרים הנדפסים, מועדי ה' וחזון נחום.

ובצאתי מן הקודש, אפרוש כפי אל ה', בתחינה ובבקשה שיעזורני חי העולמים שיפקח עין שכלי שאוכל לעמוד על האמת, ויחזקני ויאמצני באורך ימים בטוב ובנעימים, ויעזורני להפיק זממי ולהוציא לאור עולם כל מה שנמצא איתי בכתובים, ועוד יזכני לכתוב כהנה וכהנה.

אנא ה' אליך נפשי אשא, חננו אלהי ישענו כי אליך עינינו, שלח לנו משיח ואסוף נדחי ישראל, עשה למען שמך, עשה למען שכינתך, וקבץ נדחינו אל ארצנו ואל נחלת אבותינו, בעגלא ובזמן קריב, אמן כן יהי רצון.

הכותב וחותם
הצב"י נחום חנן
כ"ג ניסן תשע"ז

מועדי ה' שבועות

חודש סיון

א. גדולה מעלת וקדושת חודש זה, שקידשוהו שמים במעמד הר סיני, בשישי אשר בו, ובו בחר בנו מכל עם והתפלגנו מכל האומות אשר על פני האדמה (וכמאמר המדרש שרק בני ישראל נקראו עם^א), ובחודש זה נשלמה העלייה מן הטומאה הגדולה של מצרים, ונתקדשנו ונהיה קדושים, מלאכי השרת מלאכי עליון, ונהיה מרכבה לשכינה. ולכך ראוי לכל איש ישראל לטהר עצמו במקוה טהרה לטבול בערב ראש חודש זה, ויהא עזר כנגדו לקבל תוספת קדושת החודש הזה [בית ה' דף רעא ע"א, וע"ש סגולה לפתיחת הלב למתענה ביום זה].

ב. ערב ראש חודש סיון, עת רצון הוא לתפלת האב והאם להצלחת בניהם בתורה ובזיווג הגון, ונשתרש המנהג לומר את התפלה המובאת בספר של"ה^ב.

א. רות רבה (פתיחתא א'), "ויהי בימי שפוט השופטים" (רות א, א), ר' יוחנן פתח ואמר (תהלים נ, ז) "שמעה עמי ואדברה", א"ר יוחנן אין מעדין אלא בשומע, רבי יודן ברבי סימון אמר לשעבר היו קרוין ישראל כשאר כל האומות, סבתא, רעמא וסבתכא, מכאן ואילך אין נקראין אלא עמי, שמעה עמי ואדברה. מאין זכיתם שתקראו עמי, מ"ואדברה", ממה שדברתם לפני בסיני ואמרתם (שמות כד, ז) "כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע". ועש"ע.

ב. כתב בספר השל"ה הקדוש (עניני תפילה סוף פ"א דף פה.), וביותר צריך זירוז להתפלל שיהיה לו זרע כשר עד עולם, ואגב כל צרכיהם וזווגם, ולבי אומר לי שעת רצון תפלה זו בערב ר"ח סיון הוא החודש שניתנה בו תורה, ואז נקראו "בנים לה' אלהינו", וראוי לישיב בתענית ביום ההוא הוא ואשתו, ויתעררו בתשובה ויתקנו כל עניני הבית איסור והיתר וטומאה וטהרה וכל הענינים, ויתנו צדקה לעניים הגונים וכו'.

ג. יש שנהגו תענית ביום זה¹. ויש שנהגו להתענות עד שעת המולד². והמתענה יקבל על עצמו התענית במנחה ביום שלפני. אך מי שהתענית גורמת לו להתרשל במלאכת שמים ובלימוד התורה, מוטב שיתחזק בלימוד ביום זה מאשר התענית³.

ותפלה זו, כפי הנראה לא תיקנה השל"ה, אלא היא מובאת בשם ר' שבתי סופר ז"ל, ראה בזה בסידורו הנדפ"מ (ח"ב עמ' רנ), והמהדירים שם כתבו שאפשר שתפלה זו הועתקה לסידורו במשך הזמן על ידי המעתיקים. ותפלה דומה לזה נמצאת בספר חמדת ימים.

ג. כ"כ השל"ה (שם). וראיתי בשם תלמידי החת"ס שהיה מתענה ביום זה עם כל בני הישיבה, מפני שהחניה בהר סיני היתה בר"ח סיון, ואמרו חז"ל (מכילתא פרשת יתרו), מה חנייתם בתשובה אף נסיעתם מרפידים בתשובה, וזה היה בערב ר"ח סיון.

ד. מג"א (סי' תיז) בשם מהר"י סרוק, וכ"כ בספר צרור החיים שכך מקובל מהבעל שם טוב. וכתב בכה"ח (שם ס"ק כא) שבשעת המולד נתגלתה הארת קדושת ר"ח.

ה. עפ"ד מרן בש"ע (סי' תקעא ס"ב), תלמיד חכם אינו רשאי לישב בתענית, מפני שממעט במלאכת שמים, ומלמדי תינוקות דינם כתלמידי חכמים. וכתב המג"א שכל מי שתורתו אומנותו חשיב ת"ח אף בזה"ז. ובחומ"מ (ס"ס שלד) הביא מרן הבית יוסף דברי הירושלמי (פ"ז דדמאי ה"ג) גבי שכיר אצל בעל הבית, שלא ירעיב עצמו ולא יסגף עצמו מפני שהוא ממעט ממלאכתו של בעל הבית, רבי יוחנן אזל לחד אתרא, אשכח ספרא אייניס (מלמד תינוקות מעונה ומסוגף), א"ל מהו כן, אמרו ליה דצייס, א"ל אסור לך, ומה אם כן מלאכת בשר ודם כן מלאכתו של הקב"ה לא כל שכן. וכ"כ בשם המרדכי (פרק האומנין סי' שמג) וכן פסק מור"ם בהגה (חומ"מ סי' שלג ס"ה). וכ"כ באגרת התשובה להתניא (פ"ג) שאין להוסיף על התעניות שחז"ל תיקנו. וכיו"ב כתב בספר חסידים (סי' נב) שהסופרים והמלמדים והפועלים אסורים לסגף עצמן כדי שלא ימעטו ממלאכתן, ולו יהיה הקב"ה חפץ בתענית היה מצוה לישראל, אך לא שאל מאתם אלא שיכנעו עצמן ליראה מפניו, שנאמר (קהלת ג, יד) "והאלהים עשה שיראו מלפניו". ועוד כתב (סי' תרי"ז) וז"ל: אמר ר' יהודה אין היחיד מסגף עצמו בתענית שמא יצטרך לבריות, אבל אדם שיצרו מתגבר עליו יסגף עצמו

ד. ביום ראש חודש באו מדבר סיני, ובו ביום פסקה זוהמתן [עי' ספר האח נפשנו מע' י'], וניתנה בו התורה, כדי שלא יאמרו אומות העולם, אילו נתן לנו אותה היינו מקיימים אותה, ולכן ניתנה בחודש שמזלו תאומים¹, כנגד יעקב ועשו, להורות נתן ששניהם שווים, לרמוז שכל

להכניע יצרו, והמלמד וסופר ופועלים אסורים לסגף שימעטו במלאכתם. וכיו"ב בברכ"י (סי' תקע"א סק"ב) דאפי' למי שמחמיר לת"ח שחטא, שצריך להתענות לכפרת עוונותיו, אין להחמיר במלמדי תינוקות, כיון שממעט בלימוד התינוקות דחשיב טובא, והוי גזל הרבים. וכיו"ב כתב השל"ה (דף רלב, הב"ד במעיל שמואל הל' תשובה ספ"א דף סה ע"ד) שאדם שתורתו אומנותו ועינוי נפשו מחליש לבו ומתערבב רוחו שלא יוכל לעיין היטב פש"ט עמוק, לא יתענה יותר ממה שקצוב לו לעשות על מה שחטא, ואפילו אותם ידחם לימות החורף, שהימים קצרים, וכי ת"ת כנגד כולם. ואפילו אדם אחר שקבל עליו סך תעניות הדין כן, ובכל תשובה שאינו עוסק בתורה תדיר ומהר וחוושה מעשהו, ומ"מ הוידוים והחרטה והצער זה אינו מעכב הלימוד והעיון ומהם לא יזוז, ויתבודד מעצמו לעבוד את אלקיו על זה, ע"כ. וכן בשו"ת זרע אמת (או"ח סי' פט) כתב דאפי' החוטא בעבירות חמורות אין לו לישב בתענית אם גורם לו ביטול תורה, והב"ד בחזו"ע (חנוכה, הל' ר"ח עמ' רנד) וכ"כ בשו"ת יבי"א (ח"ב או"ח סי' כ"ח אות ז') לגבי מלמד תינוקות שנפל מידי ס"ת דיש לפטרו מן התענית, כדי שלא ימעט במלאכת שמים, והואיל ומצד הדין פטור להתענות אינו רשאי להחמיר, ובשו"ת ימי יוסף ידיד (או"ח סי' ט') כתב אף לפטור מג' תעניות, ובשו"ת יבי"א שם דחה דבריו ועוד עי' בחזו"ע ד' תעניות (עמ' מג) ובמ"ש בספר מועדי ה' (הל' חודש אלול עמ' כג).

ו. חודש סיון מזלו אוריאלי (ועי' בזהר הרקיע למהר"י צמח דף נג ע"א), וכתב במועד לכל חי (סי' ח' אות ד') בשם ילקוט הראובני (דף צב ע"ג) לכל מזל אין פה ולשון מלבד מזל סיון שיש לו, שנתנה בו תורה לקיים והגית בו יומם ולילה. וכתב עוד, אוי המרבה לו דברים בטלים, ומה גם בחודש הזה אם אינו מקיים ודברת בם, ואצ"ל המדבר נבלות פה וליצנות, לשון הרע, שקר וחנופה ודבור חול בשבת, ודבור בבית הכנסת ובשעת התפלה ושיחה עם נשים כדי להסתכל בהן, וכיוצא מאלו כל דבור שאסור לדבר, דכולם איסור עולם בכל עת ובכל זמן,

הרוצה ללמוד יבוא וילמד [לקט יוסף והב"ד בבית ה' דף רעג ע"א]. ועוד טעם, להודיע בעליל לארץ שגדולה ענוה, כי סיון גימטריא ענו', על הר סיני שהוא עניו. וניתנה על ידי משה רבינו שנאמר בו [במדבר יב, ג] "והאיש משה עניו מאד", לרמוז שאין התורה מתקיימת אלא בענוים^א.

ויגדל ענשו במאד מאד בחדש הזה דעושה פגם גדול במזל העליון, ולתופסי תורה איסור מוסיף כי איך יזכו לתורה בפה דוברי לשה"ר וכיו"ב.

ז. איתא בירושלמי (ברכות פ"ד ה"ח), תמן תנינן, זה מדרש דרש רבי אלעזר בן עזריה לפני חכמים בכרם ביבנה, וכי כרם היה שם, אלא אלו ת"ח שהיו עושים שורות שורות ככרם. מיד הלך רבן גמליאל אצל כל א' וא' לפייסו בביתו, ע"כ. ובהיות והיו שם חכמים רבים הנושאים ונותנים בהלכה, הלכה כמותם, ולכא' מה ענין שהלך ר"ג לפייסם מחמת שהיו שורות שורות ככרם. אלא פי' הרב אגדת אליהו, שהזכיר לו ענין הכרם, שגפני הכרם נמוכים וקטנים ושפלים ועושים פירות הרבה, ומהן יוצא היין המשמש אלהים ואנשים, ובזה היו לומדים לקנות מעלת השפלות והענוה, שעל ידה נקנית התורה והקב"ה עמהם, דכתיב (ישעיה נז, טו) "זאת דכא ושפל רוח", והוי תורתם אמת, והיתה תורתם משמחת אלהים ואנשים. ולכך בהיות והיו יושבים שורות שורות ככרם, מזה היו קונים מדת הענוה, ולכך גם קבעו הלכה כמותם (תוס' יבמות מה ד"ה שאין לו, וכ"כ בראשונים שם. ועי' שאלות דרב אחאי גאון פרשת וירא ובערוך ערך כרם). ולכך הלך ר"ג לפייסם.

וכמה גדולה מעלת הענוה, שהזוכה למעלה זו, זוכה לדברים רבים, ואמנה עשרה מהם, כפי המבואר בספרים הקדושים ובפרט בספרי מרן החיד"א זיע"א: א. העניו מרכבה לשכינה, כמבואר בגמ' (סוטה ה). וזה מש"נ (תהלים קמט, ד וה') "כי רוצה ה' בעמו יפאר ענוים בישועה יעלוזו חסידים בכבוד", וכתב בזה מרן החיד"א בספר ראש דוד (פרשת ויקרא) ובמראית העין (סוטה שם ובאבות פרק ד' משנה א'). ב. כאילו הקריב כל הקרבנות. שנא' (תהלים נא, יט) זבחי אלהים רוח נשברה (סוטה ה.). ג. תפלתו עולה ברצון (שם, ועי' במראית העין שם). ד. אין יגער הסט"א שולט בו, ועי' בדברי מרן החיד"א בספר יוסף תהלות (מזמור קלא) בשם מהר"א הלוי ברוכים. וכן במראית העין (נדרים נה.). ה. זוכה לתורת אמת וכפי שהביא מרן החיד"א ביוסף תהלות (מזמור קיט אות א') ובמראית העין (עירובין יג.). ו. קיום העולם הוא על הענוה, והיא עיקר התורה

ה. בראש חודש יתחיל ללמוד דיני החג [גר"א סי' תכט], ויש אומרים שיש ללמוד ל' יום קודם החג [ב"ח שם ומג"א סק"א]. וראוי ללמוד בימים אלו את הלכות יום טוב, בהיות ול' יום קודם הפסח לומדים את הלכות פסח המרובים, וכן הוא בל' יום קודם חג הסוכות, ולכן בימים שקודם חג השבועות, ישתדל ללמוד את הלכות יום טוב.

ו. ימעט בדיבורים בטלים ביום זה [בית ה' דף רעא ע"ב].
ז. אמרו הקדמונים כי הימים האלה המה לאות ולמופת לכל השנה, כי אם ירבה בהם בתורה ומצות, כן יהיה מראשית השנה ועד אחריתה, וכן בהפכו ח"ו. על כן כל איש ישראל יקבע עתים לתורה וירבה במצוות ומעשים טובים כפי יכולתו, וירחיק משנאת חנם אשר היא בעכרנו ומעכבת גאולתנו וכן ינהג בהם בקדושה ובטהרה, ובזה יוסיף הארה גדולה לנשמתו [בית ה' דף רעא].

ח. בהיות ששישה ימים אלו ימים קדושים הם, וראוי לנהוג בהם בתכלית הטהרה והקדושה, ראוי ונכון להושיב את התינוקות בקרב הימים האלה בבית המדרש ללמוד תורה, ולא בשבועות דוקא [בית ה' דף ערב ע"ב אות ח'], והרוקח [סי' רצו] הזכיר המנהג לכתוב האותיות על עוגה ולמרוח עליהם דבש שיאכלו התינוק וכו', והמנהג לעשות זאת קודם שבועות מחמת מה שנחלקו הפוסקים אם מותר לאכול עוגות שכתוב בהם האותיות^ה.

והגאולה וכפי שכתב מרן החיד"א בספרו רוח חיים (דרוש ו'). ז. זוכה לזכירה כמבואר ביוסף תהלות (מזמור קיט אות צ'). ח. מכפרת על כל הפשעים, כמבואר בספר ויאמר שאול נחמיאס (שמות כב, ו). ט. בזכותה מכוונים למשפט. כמבואר ביוסף תהלות (מזמור כה), ועוד שם (מזמור סג וקמ"ב) כתב ענין הכוונה לאמת. י. אינו צריך לבוא בגלגול וראה בזה בספר זרע ברך והב"ד ביוסף תהלות (מזמור לד וע"ה) ועי' בספר תאמרו ליוסף בן נאים (בדרוש לענוה).

כ. ואמנם מעיקר הדין אין בזה איסור לחתוך את האותיות, אך יותר טוב לשוברם דרך אכילה בפה, ועי' בזה בשו"ת יבי"א (ח"ד א"ח סי' לח וח"ח סי' לט אות יב) וכן בחזון עובדיה (שבת ח"ה עמ' רכה).

ט. מראש חודש סיון אין אומרים תחנון עד י"ב בו, כולל יום י"ב, מפני שהם שבעת ימי השלמה, שבהם מקריבים עולי הרגל את קרבנותיהם^ט. ואין חילוק בזה בין ארץ ישראל לחוץ לארץ, מפני שבחול"ל לא שייך דין השלמת הקרבנות. והוא הדין שאין אומרים בימים אלה מזמור יענך ה' ביום צרה ומזמור תפלה לדוד, שאין אומרים אותם בכל יום שאין אומרים תחנון [עי' מועדי ה' הל' ערב ר"ה עמ' קנא].

י. יש אומרים שאין מתענים בימים אלו ואפילו מי שיש לו יארצייט, אך על פי דברי מרן אין איסור בתענית אלא באיסרו חג'.
יא. אין מספידים את המת מראש חודש סיון עד אסרו חג, ובלבד על חכם בפניו שמותר להספידו^{יא}.

ט. עי' רמ"א (ס"ג) שכתב שאין לומר עד ז' בסיון, וכ"כ הלבוש, ובשיירי כנה"ג (הגה"ט ו') כתב שאין לומר עד י"ג, ע"ש. וכן בילקוט הגרשוני הב"ד האמרי אש שלא אמר תחנון בימי התשלומין של עצרת וגם ביום י"ג לחודש לא אמר תחנון. ובחזו"ע (יו"ט עמ' שכג) נקט שלא לומר תחנון עד יב סיון, ועד ועד בכלל. והמהרי"ל כתב שבמגנצא היו אומרים תחנון עד ג' סיון, שאז היו מתענים על גזירה שהייתה שם באותו היום, ולכן אומרים תחנון עד שיעבור התענית, ונתנו בזה סימן, "והיו נכונים ליום השלישי" (שמות יט, יא). ושם בהגה הביא מנהג וורמיישא שהיו מתענים הפרנסים בכל שנה בר"ח סיון עד מנחה גדולה, שבו ביום נהרגו פרנסים גדולי הדור וכו', והיו אומרים תחניות על קבריהם ולא היו מסובבים, משום ר"ח (עי' מנהגי וורמיישא עמ' קו ורנ"ג).

י. כתבו המג"א (סי' תצד סק"ד) ובמשנ"ב (סק"ז) שלא להתענות בימים אלו, וכן הוא לפ"ד מור"ם (סי' תקסח ס"ט) שלא להתענות בימים שאין אומרים בהם חתנון. אך בש"ע (סי' תצד ס"ג) כתב שאין להתענות במוצאי חג השבועות, וימים אלו אינם עדיפים מחודש ניסן שדעת מרן שאין להתענות בו תענית ציבור אך תענית יחיד מתר.

יא. עי' מג"א (סי' תקמז סק"ח), וכן בשו"ת תשובה מאהבה. ובשו"ת האלף לך שלמה (סי' שלא) כתב להתיר להספיד ביום ב' סיון, שאף שנקרא יום המיוחס שהוא בין שני ימים מקודשים בין ר"ח לימי ההגבלה, מ"מ מחמת זה

יב. בני אשכנז אינם אומרים צידוק הדין בימים שאין אומרים בהם תחנון, ובני ספרד מצדיקים את הדין בכל יום [עי' ש"ע או"ח סי' תכ ס"א ויו"ד סי' תא ס"ו].

יום המיוחס

יג. יום ב' סיון נקרא יום המיוחס, מפני שמוטל בין שני ימים המקודשים, ראש חודש ויום ראשון של ג' ימי ההגבלה.^{יב}

שלושת ימי ההגבלה

יד. בג' סיון מתחילים שלושת ימי ההגבלה, וימים אלו מסוגלים להיטהר, וכן הם ימים טובים לקנות בהם ענווה ואחדות עם ישראל,

אין ראוי לעשותו כיו"ט לענין הספד. ותמה ע"ז בנטעי גבריאלי (שבועות עמ' נג) שהספד תלוי בדין תחנון. ואפשר שזה מחמת כבוד המת, שאין לבטל כבודו כשיום זה הוא לא ממש כיו"ט.

יב. כ"כ בשו"ת האלף לך שלמה (סי' שלא), ויש לזה סמך בגמ' (תענית יח.), הואיל ומוטל בין שני ימים טובים, עשאוהו כיו"ט. ובליקוטי מהרי"ח כתב שכן מרגלא בפומיה, משום דביום זה נאמר לישראל "ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש" (שמות יט, ו), וא"כ ביום זה נעשו מיוחסין. ובערוך השלחן (סי' תצד ס"ז) כתב דכיון דבאותו יום אמר למשה לקדש, וכן שחל יום הכפורים באותו היום.

ובילקוט איתא, בשעה שנתן הקב"ה את התורה לישראל, נתקנאו בהם אומות העולם ואמרו, מה ראו אלו להתקרב יותר מאלו, אלא שהוא חונף בהם ונושא להם פנים, סתם ה' את פיהם ואמר להם, הביאו לי ספרי יוחסין שלכם, שנא' (תהלים לו, ז) "הבו לה' משפחות עמים". ורמזו בזה שקודם שבועות קוראים פרשת במדבר, שבו מונים יחוסן של ישראל.

כאשר היה לימים ראשונים במעמד המופלא ונורא לפני הר סיני, ואף גם להבין ולהשכיל בתורה^י.

טו. יש שנמנעים מתשמיש המטה ג' ימים קודם חג השבועות, והם שלשת ימי ההגבלה, וכמו שנאמר [שמות יט, טו] "והיו נכונים לשלשת ימים אל תגשו אל אשה", ואם הוא ליל טבילה, אינו יכול להחמיר על עצמו ולהימנע מתשמיש, וכך הדין גם בליל שבועות שמותר לשמש אם הוא ליל טבילה^{יז}. וכן אם חל ליל שבת בתוך ימי ההגבלה, אין להמנע מחמת כן מתשמיש^{יח}. וכן מי שיצרו תוקפו, או שאשתו חפצה בזה, אין לו להימנע כלל מתשמיש^{יט}.

שבת כלה

טז. שבת שקודם שבועות נקראת שבת כלה^י, ונוהגים שהרב דורש בשבת זו בהלכות החג^{יא}.

יג. מרן החיד"א בלב דוד (פלא). ועוד כתב, וזאת מצאנו לחד מקמאי, רבינו בעל המכתם ז"ל, אמר מר כי אין ספק שבימי הפרישה נמסרו להם סודות וענינים נפלאים שהיו מועילים מאוד ליחיד סגולה, ועש"ע.

יד. כך נהג הכנה"ג וכתב כן בהגה"ט, ועש"ע. וכ"כ בסידור ר' שבתאי ובאור צדיקים (סי' כז), מועד לכל חי (סי' ח' אות ה') ובית ה' (דף רעא ע"א). ובמקור חיים (סי' תצד) כתב לפרוש ב' לילות לפני יו"ט.

טו. הגר"ש דבילצקי בקיצור הל' המועדים.

טז. כן כתב מרן אביר הרועים זצוק"ל בספרו חזון עובדיה (ימים נוראים עמ' סג) לגבי מה שהזהיר בזה רבינו האר"י ז"ל על ליל ראש השנה, ושכ"כ בספר מאורי אור (עוד למועד דף לג ע"א) שלא נאמרו דברים אלו אלא למצניעים ואינם להמון העם, ואין להוסיף להם אחר דברי הגמ' והמדרשים. ועיין עוד להלן סעיף סה.

יז. עי' שבלי הלקט (סי' רה) ובתניא רבתי (סי' מב) שקראו לשבת זו שבת הגדול, וכן לשבת שקודם סוכות, מלבד השבת שקודם פסח.

יז. פרשת במדבר נקראת תמיד קודם חג השבועות, בשביל שלא להסמיך הקללות שבפרשת בחוקותי לעצרת^ט. ויש פעמים שגם פרשת נשא נקראת קודם שבועות, כגון בשנה מעוברת שראש חודש חל ביום חמישי או שישי.

יח. בשבת זו אין אומרים צדקתך, מפני שאם היה חל ביום חול לא היו אומרים תחנון.

יט. ערב שבועות שחל בשבת, יש אומרים שאין אומרים בו פרקי אבות, והנראה שאין מניעה בזה^כ.

יח. וכך העיד על המנהג בברית כהונה (או"ח מע' ד' סק"ט), שהמנהג הקבוע מדורות ראשונים דור אחר דור להתאסף בבית הכנסת הגדול ועו', וא' מחכמי ורבני העיר אומר דרוש במעלת התורה ואיזה דינים ומוסרים הנחוצים, וכן נוהגים ברוב תפוצות הגולה כמו שיראה הרואה בספרי הדרשנים, ואחרי גמר הדרשה נוהגים פה לברך התורמים להחזיק ידי העניים הלומדים תורה, עכ"ד. ובמעלת הדרשה עי' מ"ש בזה לגבי שבת תשובה ושבת הגדול.

יט. תוס' (מגילה לא: ד"ה קללות), טור ובש"ע (סי' תכח ס"ד). והלבוש כתב טעם להפסיק בקללות של ואם בחוקותי ובין עצרת שהוא יום הדין על הפירות, שלא יקראו הקללות סמוך ליום הדין ויהיה פתחון פה לשטן לקטרג. והמג"א (סק"ד) נתן טעם, שבעצרת ר"ה לאילנות, ולכן קוראים סדרה א' אחר התוכחות, כדי שתכלה שנה וקללותיה, ומזה הטעם גם קוראים פרשת נצבים קודם ר"ה. ועי' במהרש"א שם שכתב טעם שישובו ישראל למספר שמובא בפרשת במדבר. וראה עוד בספר אש תמיד להגרי"מ דרוק שליט"א, פרשת במדבר.

כ. עי' בלבוש (סי' תרסט סי' א') ובארחות חיים (סי' תל אות ד') שנראה דמה שאין אומרים ברכי נפשי ולא פרקים בשבתות שחל בהן יו"ט, והיינו משום דקיי"ל בכל הימים טובים חציו לה' וחציו לכם, וכיון שהאמירה במנחה שהיא אחר חצות שהיא בחצי שלנו אין אומרים כלום, משא"כ בשאר שבתות השנה שהן כולן לה'. וע"ע בליקוטי מהרי"ח (ח"ב דף עה ע"ב). ומהרי"ל כתב לומר וכן במנהגי וורמישה (אות קב), ועי' משנ"ב (סי' תצד ס"ק יז). וגם בנטעי גבריאל (פ"ז

כ. מנהג בני אשכנז שאין אומרים "ויהי נועם" ו"ואתה קדוש", מפני שחל יום טוב באמצע השבוע, ומנהג הספרדים לומר בכל שבתות השנה^{כא} [עי' מ"ש במועדי ה' ר"ה].

ס"ט) כתב לומר. ומש"כ שם שאם חל בשבת, הוא דבר תימה ששבועות אינו חל בשבת לעולם, אא"כ כוונתו לחו"ל.

ונסתפקתי בזה במקרה שיש שבע שבתות בין פסח לעצרת, ממתי מתחילים לקרוא פרקי אבות, אם משבת שחל באיסרו חג פסח ואז בשבת שבערב חג השבועות אין אומרים (ולמנהג אשכנז שקוראים כל הקיץ אומרים פרק א') או משבת שניה, ואז מסיימים את פרקי אבות בערב חג השבועות. וראיתי בזה מעשה רב שכך הורה מרן הראש"ל הגאון ר' יצחק יוסף שליט"א להתחיל מיד. ועוד שמעתי שהיו שנהגו להתחיל מיד ובשבת הסמוכה לשבועות לקרוא פרק א' ממסכת דרך ארץ. וכן הובא בספר תיקון ישכר (דף לח) ובארץ חיים סתהון (סי' רצב ס"ב).

כא. אמרו בהקדמת הזה"ק (דף יד:) דסט"א אזעירת גרמה ואתטמרת כל ליליא דשבתא ויומא דשבתא, כיון דנפיק שבתא כמה חיילין ומשריין פרחין ומשטטין בעלמא, ועל דא אתקן שיר של פגעין דלא ישלטון על עמא קדישא, ע"כ. וע"ע בזה"ק (בראשית מח. וארא לא: וויקהל רז.) שמזמור ויהי נועם מכניע כוחות החיצונים המתעוררים במוצ"ש. ולכך יש לאמרו אף במוצ"ש של שבוע שחל בו יו"ט, וכמש"כ מרן החיד"א בברכ"י (סי' רצה סק"א) שראה לקצת גדולי הדור שאף שלא היו אומרים הציבור ויהי נועם במוצאי שבת כשחל יו"ט באותו שבוע, הם היו אומרים בלחש ויהי נועם כדרך שאומרים כל מוצ"ש, ואמור רבנן בטעמא כי על דרך האמת מוכרחת אמירת ויהי נועם בכל מוצ"ש שהוא חול, אף שיהיה יו"ט באותו שבוע, ועיין בשאלתות דרב אחאי גאון. וכיו"ב כתב בשלמי חגיגה (דף ריח ע"ב) ע"פ הזה"ק, שייירי כנה"ג (סי' רצה), חסד לאלפים (שם אות ג'). וכך תיקן הגאון הבן איש חי (ש"ב סדר ויצא אות ו'), שבבגדאד נהגו שלא לומר והנהיג לומר. וכ"כ בספר גדולות אלישע (סי' רצה סק"א) שהנהיגו לאמרו עפ"ד מרן החיד"א, וכן העיד בשו"ת פעולת צדיק (ח"א סי' מח) על מנהג תימן לומר ויהי נועם, אף ביו"ט. ועי' הלי"ע (ח"ג סדר ויצא אות ב') שכתב ע"ד הגאון בא"ח, שרק הוא שרב חיליה היה בכחו לשנות מנהג מקומו, אך מקומות שנהגו שלא לומר, כגון בני אשכנז, אין להורות להם לשנות מנהגם

ערב חג השבועות

כא. בספירת העומר ערב חג השבועות, יש לדלג הפסוקים שבלשם יחוד, ומכל מקום מנהיגינו לדלגם בכל ימי הספירה, וכפי שנתבאר לעיל בהלכות ספירת העומר.

כב. טוב שיכוון בברכת התורה שאינו רוצה לצאת ידי חובה אלא עד עלות השחר שלמחרת, בכדי שלא להיכנס לידי הספק, ואם לא כיון גם יכול לברך למחרת^{כב}.

כג. בערב חג שבועות, יקדש עצמו ויטהר רעיונו, וישים בדעתו כאילו מחר מקבל תורה בסיני מפי הגבורה. ויום זה הוא יום שמחה, על שאנו זוכים להיכנס ליום שזכינו לקבל את התורה ביום זה [בית ה' דף רעד ע"א]. ויום זה יום תשובה הוא^{כג}.

כד. אין מקיזין דם בערב שבועות דהוא יום טבוח, וכן נהגו בכל ערב יום טוב. מפני שביום זה נפיק זיקא לעולם ושמו טבוח, ואם לא קיבלו

בזה, והנח להם לישראל, אם אינם נביאים, בני נביאים הם. וע"ע במש"כ בספר מועדי ה' הל' ערב ר"ה (סי' ד' ס"ד).

כב. כ"כ בשו"ת קרן לדוד (סי' נט), שו"ת ויצבר יוסף (סי' נ' אות ז') ובנטעי גבריאל (שבועות פ"ח ס"א).

כג. ספר בכורים לחג השבועות (ליוורנו תרל"ב, הב"ד בנטעי גבריאל שבועות פ"ח הערה כח), וז"ל: וכשם שערב ראש השנה הוא זמן תשובה לכל שאר חטאות של ימות השנה, כן ערב עצרת תשובה פרטית לכל חטא אשר יחטא כל איש על כבוד התורה התמימה, לפני בוא יום הדין הנורא ביום העצרת, כמו שאמרו רז"ל בעצרת על פירות האילן, וע"כ אמרו בפרק מפנין דנפיק ביה זיקא ושמיה טבוח, דאילו לא קבילו ישראל תורה הוה טבח להו לבשריהו ח"ו, ואף אם כביר מצאה ידו בתורת ה' וביקר תפארת גדולתה, צריך להיות ירא ומצטער שלא יפגע ח"ו הדין במעט הצאן צאן קדשים, ולכן מהחל התקדש החג הקדוש הזה עד עבור עצרת כל ירא אלהים יהיו עיניו ולבו תמיד אל ה' לבקש מחילה וכפרה על עזבם את תורת ה', ועש"ע.

בני ישראל את התורה, הוא טבח להו לדמייהו^{כד}, ולכן אין לעשות בדיקות דם, תרומות דם וניתוחים שאפשר לדחותם ללאחר מכן^{כה}.

כה. ערב שבועות שחל בשבת, אין להקזיז דם בערב שבת וחמירא סכנתא מאיסורא^{כו}.

כו. חייב אדם להיות שמח וטוב לב במועד, הוא ואשתו ובניו וכל הנלוים אליו, ולכן על כל אדם לקנות לאשתו מתנה לחג כפי אפשרות ממונו, וכן מיני מתיקה לילדים [ע"פ הש"ע סי' תקטז ס"ב וכ"כ בחזו"ע יו"ט עמ' שיט].

כז. יש לספק צרכי העניים למה שנצרך להם לחג [ע"פ הש"ע שם].

כד. בגמ' (שבת קכט:) מעלי יומא טבא חולשא, מעלי יומא דמעצרתא סכנתא, וגזרו רבנן אכולהו מעלי יומא טבא משום יומא טבא דעצרת דנפיק ביה זיקא ושמיה טבוח, דאי לא קבלו ישראל תורה הוה טבח להו לבשרייהו ולדמייהו. וכ"כ מור"ם בהגהת ש"ע (סי' תסח ס"י). וע"ש במחצה"ש שכתב שבכל הזמנים שאירע לאבותינו ענין מה, כשיגיע זמן ההוא שוב מתעורר קצת מעין אותו דבר ואותו ענין, ולכן יש סכנה לדורות להקזיז דם באותו היום. וכ"כ בש"ע הגר"ז (סכ"ב). וכ"כ הלבוש (סי' תצג ס"ה), וכן הובא בכסף משנה. וכ"כ בספר בית ה' (דף רעג ע"ב ועו').

כה. עי' אליה רבה (סי' תסח ס"ק יט) שהביא מעשה בחולה שהורו הרופאים להקזיז לו דם בערב שבועות משום סכנת חולי, ובכל בו ובתשב"ץ (סי' תקנז) כתבו דהאינדא דהורגלו בו רבים שומר פתאים ה', ואף די"ל דלא התירו אלא בשאר ערב יו"ט דאינם אלא גזירה, מ"מ הוי גזירה והתירו, הכא נמי בערב שבועות, ואף דודאי אין להקל בזה, מ"מ בנד"ד דאיכא סכנתא אין ספיקו מוציא מדי ודאי, די"ל דדוקא הקזה. וכ"כ בחיי אדם (כלל עט ס"ב) שבמקום סכנה שרי. וכ"כ במשנ"ב (סי' תסח ס"ק לח). וע"ע בשו"ת ציץ אליעזר (חי"ב סי' מו).

כו. עי' שו"ת מהר"י מברונא (סי' קיח), שהביא מעשה שפעם א' חל שבועות ביום א' ובע"ש נכנסו למרחץ, ומיחה בבחורים מלהקזיז בשם מהר"ל כי החשיבו כערב יו"ט, ולא אשגחו ביה ונסתכנו, ואמר תיתי להו דעברו על דברי אדמו"ר מהר"ל ז"ל. והב"ד בכה"ח (סי' תסח ס"ק צח). וכן נקט בנטעי גבריאל (שבועות פ"ח ס"ד).

כת. ערב שבועות יפריש צ"א פרוטות, וישלים עד שיעור ב' פעמים ב"ן, ויתנם לתלמיד חכם עני ועניו, ויש בזה תיקון לעוון אדם הראשון, עון העגל ופגם הברית, והוא סגולה לחשוכי בנים ומקרב את הגאולה [מועד לכל חי סי' ח' אות ו' וע"ש אות ז'].

כט. טוב לקרוא קודם שעת מנחה גדולה פרשת הקרבנות שבפרשת פנחס, מפרשת התמיד עד סוף הפרשה, וקריאת קרבנות אלה הם סגולה גדולה, וכל איש ישראל שיש לו איזה תביעה או עלילה וצרה ומצוקה, הם מסוגלים להנצל מהם [מועד לכל חי סי' ח' ס"ח]. ואם חל ערב עצרת בשבת, יקרא הפרשה בערב שבת, ולא ילמד בשבת קרבנות הבאים על חטא, ומה נעים אם יהיה בכינוס של מנין, כדי לומר קדיש אחר הלימוד ויעלה לרצון לפני ה' [רוח חיים סי' תצד סק"ח].

ל. בערב שבועות יסתפר, ויש אומרים שדוקא באותו היום^{כז}, ואם חל שבועות ביום ראשון בערב יסתפר בערב שבת^{כח}. ויסתפר וכן יגזוז ציפורניו קודם הטבילה [בית ה' דף רעג ע"ב]^{כט}. ולמנהגינו להסתפר מיום ל"ד בעומר, יכולים להסתפר אף קודם ערב שבועות, ובלבד שלא יכנסו לחג כשהם מנוולים.

כז. מועד לכל חי (סי' ח' אות ט') בשם חסד לאברהם אזולאי כ"י וכן בכף אחת (סי' כב אות א') בשם ספר הכוונות האמיתי. ולענ"ד היינו למנהג האר"י ז"ל שלא להסתפר כל ימי העומר, ולכך הקפיד להסתפר רק בערב שבועות ממש, אך לדידן דלא נהגין בהכי, אפשר שראוי להקדים להסתפר קודם.

כח. כף אחת (סי' כב), ע"ש שכתב שאם חל ביום א' יסתפר ביום ו', ונראה פשוט דמייירי שחל ביום ב', והיינו יום א' בערב, דפשיטא דאינו יכול להסתפר אלא ביום ו' אם יחול ביום א', אלא דבהכרח מייירי בחל ביום ב', שייסתפר כבר ביום ו' מחמת כבוד שבת.

כט. גבי גזיזת הצפרניים, עי' מט"א (סי' תרפה ס"ג) ובאלף למטה (שם אות כא), דהיינו אף דבשאר ימים מקפידים שלא ליטול צפרני ידיו ורגליו ביום א', וכמ"ש המגיד למרן הבית הבית יוסף, מ"מ לצורך הטבילה מותר. ועי' במחבר"ר (סי' רס) ובנטעי גבריאל (פ"ח ס"ט). ולעניין מעשה לא חששנו לזה.

לא. טוב שיטבול ביום זה, מפני שחייב אדם לטהר עצמו ברגל, וכל שכן רגל זה שכל בני ישראל טבלו את עצמם אנשים ונשים בציווי ה' יתברך, וגם כדי שיהיה טהור בכניסת הרגל, וילמד את סדר הלימוד בלילה בקדושה ובטהרה [קיצור השל"ה, בית ה' דף רעג ע"ב ועי' במ"ש במועדי ה' הל' ערב ר"ה סי' ד' סע"ו].

לב. כאשר טובל בערב הרגל, בטבילה ראשונה יאמר הריני טובל לאעברא הזוהמא מעלי, בטבילה שניה יאמר הריני טובל לאעברא לבושין דחול ובטבילה שלישית יאמר הריני טובל לקבל קדושת הרגל [קיצור השל"ה ועי' שעה"כ דף עח ע"א שכתב לטבול ב' טבילות], ויש שנהגו לטבול ה' פעמים וי"נ לטבול ט"ז טבילות².

לג. מי שקשה לו לטבול, יכול לעשות בביתו שפיכת ט' קבין, ואם גם את זה לא יכול יעשה טבילת ידיים [וכפי שהתבאר במועדי ה' הל' ערב ר"ה סי' ד' ספ"ג וספ"ה].

לד. חג שבועות שחל במוצאי שבת, לא יאמר בשבת שהוא הולך לישון בשביל שיהיה לו כוח להיות ער בלילה, משום מכין משבת לחול, אך אין חשש לישון כשאנו אומר זאת³.

לה. אם חל שבועות במוצאי שבת, יש להיזהר שלא לקחת את המחזור לבית הכנסת מבעוד יום, וכן בשאר דברים אין להכין מבעוד יום, ובכלל זה להכין את הספר תורה [עי' בהגה סי' תקסז ובמשנ"ב סק"ה וו'].
 לו. עי' מורה באצבע שכתב שאם אפשר יטבול בכל ע"ש וטוב לטבול טבילה אחת להעביר את הזוהמה וטומאת קרי, וד' טבילות לקבל ד' מיתות לתקן מה שפגם, וע"ש בסודו. ובשיבת ציון (ש"ב כ"ב) הב"ד אביו הג"ר סלמאן מוצפי זצ"ל שנהג לטבול ט"ז טבילות, ויכוין מקוה במספר קטן עם הכולל, ויועיל לתקון מידת הכעס, ועע"ש ובבא"ח (ש"ב סדר לך לך סט"ז). ואפשר שזה רק בע"ש.

לא. ספר חסידים (סי' רסו) והב"ד המג"א (ריש סי' רצ), ובאול"צ (ח"ג פ"ח סי"א, עמ' קצה) כתבו שאין חשש בצורך מצוה. ולענ"ד כדאי הוא ספר חסידים לחוש לדבריו.

לו. חג שבועות שחל במוצאי שבת, אפשר לאכול סעודה שלישית אף אחר חצות היום, ולא יכביד בסעודתו בשביל כבוד יום טוב [מור"ם בהגה סי' תקכט ס"א ובכה"ח ס"ק טז], ומכל מקום ישתדל לאכול סעודה שלישית קודם זמן מנחה קטנה^{לב}. והמנהג לעשות סעודה שלישית לאחר תפלת מנחה שכך הסדר ע"פ הזה"ק ורבינו האר"י.

לז. שבועות שחל בערב שבת יש לעשות עירוב תבשילין, ונתבארו הלכותיו במועדי ה' ראש השנה סי' ד'.

לח. יש שנהגו לעשות לחם ארוך ולו ארבעה ראשים. לרמוז על התורה הנקראת לחם דארוכה מארץ מידה, ובה פרד"ס [מועד לכל חי סי' ח' אות י' ומקו"ד בארחות חיים וכל בו], וטעם נוסף כתבו, שהוא מפני מזל תאומים שמשמש בסיון^{לג}.

אבלות

לט. אבל שנהג שעה אחת של אבלות לפני חג השבועות, נחשב לו לשבעה ימים, וחג השבועות נחשב לעוד שבעה, כיון שאם לא הקריב קרבנות בחג השבועות יש לו תשלומין כל שבעה, והרי י"ד יום, ומשלים עליהם ט"ז ימים להשלים ל' יום, ובחזו"ל היום השני עולה למנין יום ששה עשר^{לד}.

לב. הנה מור"ם כתב שאפשר לאכול סעודה שלישית, מחמת דברי מהרי"ל (דרשות ריש הל' יו"ט) שאין לאכול בערב שבת ויו"ט ממנחה גדולה ולמעלה, וסעודה שלישית זמנה אחר המנחה, ולכך כתב שאפשר לאכול סעודה שלישית. אך כתב המג"א (סק"ב) שפסקו להלכה שמותר לאכול עד מנחה קטנה (עי' סי' רמט), וא"כ יעשה סעודה שלישית קודם מנחה קטנה, ואם שכח יכול לעשות גם אח"כ. ועי' במהרי"ל, שעפ"ד לק"מ.

לג. וראיתי בשם הגר"צ מוצפי שליט"א שאין לעשות כן, ולענ"ד כוונתו למי שאין לו יד בתורת הסוד.

לד. שלחן ערוך (יו"ד סי' שצט ס"ז וחי') ובחזו"ע אבלות (ח"ג עמ' קטו). ובטור כתב שהוא משום שאנו בקיאים בקביעותא דירחא ואין עושים יו"ט שני אלא

קישוט הבית וביהכ"נ בעשבים

מ. יקשטו בית הכנסת בעשבים ממיני הבשמים^{לה}. וכתב בבאר היטב שזה מיני שושנים. והטעם לזה הוא על פי דברי הגמרא [שבת דף פח], שעל כל דיבור נתמלא העולם כולו בשמים [מל"ח שם אות לג בשם קמח סולת ונתן בזה עוד כמה רמזים]. ולכך יש להיזהר שלא להריח באמצע התפלה מהשושנים במקום שאינו יכול להפסיק ולברך, וכן השמש לא יסתובב לחלק השושנים באמצע התפלה, שגורם בלבול, אלא השמש שאינו מכריז המצוות יסתובב בשעת ההכרזה לחלק השושנים. והמנהג שמסתובבים עם צלוחית של מי ורדים בבית הכנסת לעורר הישנים בתוך התפלה, העדרו טוב ממציאותו^{לו}.

משום המנהג (עי' ביצה ד:), ולכן נחשב כחול ועולה למנין ט"ו, והוא מהרא"ש (פרק אלו מגלחין ס"ס כח), ושונה מזה ראש השנה, כמ"ש רבינו ירוחם (נתיב כח ח"ג דף רלו ע"ד) שביום השני של ר"ה לא אמרינן הכי דתרווייהו כחד יומא חשבי, אך כתב הב"י שזה לדעת בה"ג וטור, אך לדעת הרמב"ן והרא"ש שיום הכפורים מבטל גזרת ל' אין נפקותא ביום השני של ר"ה אם עולה או שאינו עולה.

לה. מנהג זה הזכירו מור"ם בהגה (סי' תצד). וכתב בברכ"י (סק"ו) סמך למנהג זה ממ"ש במדרש תלפיות, שהמן אמר לאחשורוש שמנהג ישראל לשטוח עשבים בעצרת (ועי' תוס' ע"ז לג: ושו"ת נודע ביהודה תנינא יו"ד סי' קסא).

לו. ונתנו טעם למנהג, ע"פ מ"ש בגמ' (שבת פח:), שבשעה שקיבלו את התורה ושמעו מפי הגבורה, יצאה נשמתן, והוריד הקב"ה טל שעתיד להחיות בו המתים והחיה אותם, וזכר לזה מזלפים מי ורדים. וכן הזכיר מנהג זה הגרי"מ טולידאנו בשריד ופליט (סי' ב). ועוד הזכיר שם מנהג תמוה להשליך תפוחים מראש הגג ולוקטים אותם התינוקות, ושכן החתן משליך על הכלה תפוחים. אך ע"פ הנז' ראוי להמנע מזאת. ובאמת שכן נמצא מקור למנהג זה בכ"י הגאון ר' חביב טולידאנו זצ"ל, ושמעתי לזה מקור (מידיד הג"ר צפניה ערוסי שליט"א) שבתרגום שני למגילת אסתר הנז' להלן מוזכר על שבועות תפוחיא, וזה היה היסוד למנהג לזרוק תפוחים, אך באמת תרגומו שם שושנים. עוד מנהג נהגו בצפון אפריקה שהילדים שופכים מים, ומקובל בידם שמי שנשפכו עליו מים

עוד טעם נתנו בנתינת העשבים והענפים, שהר סיני היה ירוק, והיה מרעה לבהמות, ונאמר [שמות לד, ג] "גם הצאן והבקר אל ירעו אל מול ההר ההוא" [לבוש סי' תצד ס"א]. ועוד נתנו בזה טעם [אוצר כל מנהגי ישורון סי' סא סק"ב] שמשה רבינו נולד בז' אדר, והצפינוהו ג' ירחים [שמות ב, ב], ונסתיימו בו' בסיון, ואז נאמר [שם ג] "ותשם בסוף על שפת היאור", ולכן לזכר הצלת משה רבינו מקשטים את הבית בירק.

מא. יש שנהגו לפזר שושנים בבית הכנסת, ומשליכים על הספרי תורה בהוצאתו מן ההיכל ובחזרתו, ואח"כ מלקטים את השושנים ונותנים אותם לילדים שקראו מגילת רות, וביום השני מוליכים התינוקות את השושנים לביתם^ז.

מב. יש שנהגו להעמיד עצים בבית הכנסת בכדי להזכיר שבעצרת נידונים על פירות האילן [מג"א סי' תצד], וכן שהתורה נקראת עץ חיים^ח, ולכן ביום שניתנה תורה מעמידים עצים לכבודה [מלמד

ביום זה לא תאונה לו רע כל השנה. וכ"כ בספר היכל הקודש (סי' עב). ובאמת שאין לזה כל יסוד ושורש ויש לבטל מנהג זה. וכ"כ בנטעי גבריא (שבועות עמ' רז).

לז. רוח חיים (סי' תצד סק"ד), וכתב לזה מקור מדברי תרגום שני על מגילת אסתר (סי' ג'), על פסוק "ויאמר המן למלך אחשוורוש ישנו עם אחד" וכו', שאמרו וז"ל: בירח סיון וכו' וסלקין לאיגר בית אלהון ושדיין חיזורי תפוחים ומלקטים יתהון ואמרין אך כמאן דמלקטין חיזורי הדין איך דין ילקטו ביניהון מביננא ואמרין דין הוא יומא דאיתיהבת אורייתא לאהבתנא על טורא דסיני.

לח. כרפואת העצים שמתגלים בהם כל הזמן רפואות חדשות, ועי' בראש דוד (פרשת חקת). ואף שכתב החיי אדם (כלל קלא ס"ק יג) בשם הגר"א (מעשה רב השלם קצו, ב) לבטל מנהג זה, מפני שעכשיו הגויים מעמידים ענפי אילנות בימי חגיהם, ויש בזה משום בחוקותיהם לא תלכו. אך כתב בחזו"ע יו"ט (עמ' שיז) ליישב המנהג ע"פ מ"ש מרן הב"י (יו"ד סי' קעח) בשם מהר"י קולון, שלא שייך בחוקותיהם לא תלכו אלא במנהג עכו"ם שהוא דרך חוק ללא טעם, או דבר ששייך בו פריצת דרך הצניעות והענוה ונהגו בו העכו"ם, הא בלאו הכי יש לקיים המנהג, וכן פסק מור"ם בהגה שם, והגר"א אזיל לשיטתיה דפליגי בהכי

להועיל], וכן נאמר על התורה [תהלים כט, ה] "קול ה' שובר ארזים" [זכרון אשר]. ויש אומרים שלא לעשות כן אלא בעצי סרק, שלא יבואו לידי קציצת עץ מאכל^{לט}.

מג. יש נוהגים לעשות כן גם בבית, ומעטרים את הבית בפרחים ושושנים שיש להם ריח טוב^מ.

מד. שבועות שחל ביום א', אין להעמיד את העצים והענפים בשבת משום שאין להכין משבת ליום טוב^{מא}, ואין להתיר בזה אף על ידי נכרי [יוסף אומץ אות תתנ"א ונטעי גבריאל פ"ט ס"ד], אך אפשר להעמיד ביום טוב [מג"א סק"ה ומשנ"ב סק"ט ואחרונים], ויזהר בזה שלא יעשה קשר [נטעי גבריאל שם].

ביו"ד שם, ועי' שו"ת יבי"א (ח"ג יו"ד סי' כד וכה). ושוב ראיתי שכ"כ גם בדעת תורה למהרש"ם.

לט. כתב בספר לקוטי חבר בן חיים, שלפי דברי המג"א שמעמידים עצים שיזכרו שבעצרת נידונין על פירות האילו ויתפללו עליהם, היה צריך להעמיד אילני מאכל, ובשו"ת שיח יצחק (סי' רלז) כתב ליישב שיש חשש שיבואו לקוץ אילני מאכל ויש בזה איסור דאורייתא, וסכנתא חמירא מאיסורא, ולכך הנהיגו להעמיד דוקא אילני סרק, וכיון שעכ"פ צורות אילנות הם, עי"ז כבר נזכרים שבשבועות דנים על פירות האילן ויתפללו עליהן.

מ. מנהגי וורמשיא (אות קב) ובסידור היעב"ץ. ובמדרש תלפיות (ערך דודאים) כתב שהוא זכר למתן תורה שנתמלא העולם בשמים.

מא. מג"א (סי' תצד סק"ה) בשם מהרי"ל, דבהיות ואין העשב ראוי לאכילת בהמה אסור לטלטלן בשבת ויו"ט, ואפשר שכיון שחשב עליהם מבעוד יום מותר לטלטלם כמ"ש בסי' שיח ס"כ, ע"ש. וכן נהגו לשטוח ביו"ט. ומ"מ אם העמידם בערב שבת ע"מ שלא יגעו בהם, הרי הם מוקצה כענפים של דקל הנז' בסי' שח ס"כ, והאליה רבה כתב בדעת מהרי"ל שלא שייך איסור מוקצה בעשבים אלו, שהם של בשמים ושמחת הרגל, וכן חשב עליהם מבעוד יום, והא דאסר מהרי"ל הוא משום מכין משבת ליו"ט. וע"ע בשיירי כנה"ג (סק"ב). וכן בנטעי גבריאל (ריש פ"י) ובשו"ת בצל החכמה (ח"ד סי' פז).

שבועות

מה. לא גה"ז עצרת [ש"ע סי' תכח], ואינו חל אלא בימים אבד"ו, וסימנך "אבדו גוים מארצו" [תהלים י, טז] על שלא קיבלו את התורה [קמח סולת בשם יסוד התשובה, ועי' במל"ח סי' ח' אות לה]. וכיום שמחשבים את הזמנים על פי לוח קבוע שתיקן הלל, חג השבועות חל תמיד ביום השישי לחודש סיון^{מב}.

מב. כתב הריב"ש (סי' צו) שלא תלה הכתוב חג השבועות ביום מתן תורה אלא ביום נ' לעומר, אלא שבזה"ז שאנו יודעים בקיבועא דירחא, ולעולם ניסן מלא ואייר חסר, כלים נ' יום לעומר ביום ו' סיון שנתנה בו תורה, ולכך מזכירים בתפלה זמן מתן תורתנו. ועי' מג"א (סי' תצד סק"א), דהקשה דקי"ל כר' יוסי דאמר בז' בסיון ניתנה תורה, דקי"ל (יר"ד ס"ס קצו) דבעינן לפרוש ו' עונות, ולדידן שבועות חל תמיד בו' סיון. ותירץ מנהגנו עפ"ד הרמב"ם דבעינן רק ג' עונות. וע"ע בחזון עובדיה (יר"ט עמ' דש) בהערה, שהביא דעכ"פ מו' ימי בראשית היה יום ו' סיון מיועד לקבלת התורה, אך משה הוסיף יום אחד מדעתו (וע"ע שו"ת מנחת יצחק ח"ז סי' לז). ותלה הכתוב יום חג השבועות בספירה בשונה משאר המועדות. ואיתא במדרש אגדה, והב"ד בשבלי הלקט (סי' רלו), דכאשר נתבשרו ישראל לצאת ממצרים, נתבשרו שעתידים לקבל את התורה לסוף חמישים יום ליציאתם, שנא' (שמות ג, יב) "בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלהים על ההר הזה", ונ' יתירה של "תעבדון" במקום 'תעבדו', לרמוז שמקץ נ' יום לצאתם מארץ מצרים, מרוב חיבתם לתורה היו מונים בכל יום ויום, הנה עבר יום אחד, הנה עברו יומיים, שהיה נראה בעינים זמן ארוך מתוך חיבתם הגדולה לתורה, והיו מצפים ומיחלים לקבלת התורה, ולכך קבעו את חג השבועות ע"פ ספירת הימים, וכן הביא בשו"ת הרשב"א (ח"ג סי' רפד) ובר"ן (סוף פסחים). ועוד כתב בשבלי הלקט בשם ר"י החסיד, דבהיות וימים אלו ימי קציר חיטים הם, והחקלאים נמצאים בשדות, ואין מי שיאמר להם אם אייר מלא או חסר, לכך אמרה תורה תספרו חמישים יום, ואז מקרא קודש יהיה לכם, וכ"כ ברוקח (סי' רצד). ועי' בזה"ק (ח"ג דף צו ע"ב). ועי' מש"כ בזה בהל' ספירת העומר כמה טעמים לספירה זו.

ובמורה נבוכים (ח"ג פמ"ג) כתב, שבועות, הוא יום מתן תורה, ולהגדיל היום ההוא נמנו הימים מן המועד הראשון אליו, כמי שממתין בו הנאמן

מו. כמה גדולה מעלת חג זה, שבכל המועדים כתוב זמן מלבד שבועות, שמחמת שעברו בני ישראל על מה שדיבר להם במתן תורה, ציוה לעשות יום כפור, שבו נתנו לוחות שניות, ויוה"כ כנגד שבועות, ולזה אין שבועות בטל, כי מעלין בקודש ואין מורידין [בית ה' דף רפב ע"ב אות ה'].

מז. כמה שמות וכמה טעמים יש לחג זה, על כי שרשו שב'ע, ש'בועות ב'יכורים ע'צרת.

א. שבועות, כנגד ג' שבועות, שבת בראשית, שבת מתן תורה ושבת עולם הבא שהוא שבת הגדול. ומג' אלה נמשך שלימות מעשה דיבור ומחשבה [של"ה ובמעיל שמואל והב"ד בבית ה' דף רפב ע"ב אות ג'].
וכן ע"ש שבעה שבועות של מנין העומר [מט"מ סי' תרצ ובמדבר קדמות ועי' בספרו דברים אחדים דרוש טז].

וכן ע"ש ב' שבועות שביום זה, שבועת עם ישראל שהכריזו נעשה ונשמע. וכן השבועה שנשבע הקב"ה שלא יחליף עם זה ולא ימירנו בעם אחר^{מג}.

שבאוהביו ושהוא מונה יום וגם השעות, וזאת היא סבת ספירת העומר מיום צאתנו ממצרים עד יום מתן תורה, שהוא היה הכונה והתכלית ביציאתם באמרו ואביא אתכם אלי, ע"כ. ועי' ספר החינוך (מצוה שו).

מג. מט"מ (שם), וכ"כ בספר טור ברקת (סי' תצד), שנשבע הקב"ה לישראל שאינו ממיר אותם, והם נשבעו לו שאין ממירים אותו, בילקו"ש (שמות שס"א) על מש"נ (שמות כד, ו) "וישם באגנות", הן נשבעו לו שנא' (דברים כט, יא) "לעבדך בברית ה' אלהיך ובאלתו", והוא נשבע להם שנא' (יחזקאל טז, ח) "ואשבע לך ואבוא בברית אתך", ושבועות אלו היו קודם מתן תורה, ולזכר זה נקרא חג השבועות. והוסיף שלא לאותו הדור בלבד היה ענין זאת השבועה, אלא לכל הדורות עד סוף העולם, שנא' (דברים כט, יד) "כי את אשר ישנו פה עמנו עומד היום לפני ה' אלהינו ואת אשר איננו פה עמנו היום", עכ"ד, והב"ד מרן החיד"א בספרו דברים אחדים (דרוש טז).

ב. ביכורים [במדבר כ"ח כ"ו], ע"ש החובה להביא בזמן זה ביכורי האדמה^{מד}.

ג. עצרת [שביעית פ"א מ"א ובר"ה פ"א משנה ב'], שנאמר "מנחה חדשה לה' בשבועותיכם" [במדבר כח, כו], ותרגומו בעצרותכום^{מה}. ועוד הוא לשון מניעה, שנאמר "כי עצר ה'" [בראשית כ, יח]. וכן נקרא עצרת, לפי שכשקבלו ישראל את התורה נעצרו מנשותיהם. ועוד, עצרת נוטריקון ע"לה צ"ד ר"ש ת"ורה [בית ה' שם אות ד']. והרדב"ז כתב בטעמי המצוות שביום זה מסתיים החג שאנו חוגגים על גאולת עם ישראל, שהתחיל ביציאת מצרים ונסתיים בקבלת התורה, שאף שיצאו ממצרים, לא נהיו לעם עד קבלת התורה וכנז' בריש דברינו, וכעת הוא יום אחרון וסיום חג זה. ועוד כתבו שביום זה אין מצוות מיוחדות כבפסח ושבועות, וציון החג הוא על ידי העצירה ממלאכה [קדושת לוי, ע"ש].

ד. חג מתן תורה, כנזכר בתפלה, שביום זה עמדו בני ישראל ליד הר סיני וקיבלו את התורה [מט"מ שם].

מד. כך הובא בשם שטמ"ק (עי' בכורות כה. כך הביאו בשמו, ולא מצאתי לע"ע) בעניין אם מותר להביאם ביו"ט, ואפילו כבר כתב החזקוני (במדבר כח, כו) שזה על שם שמשם והלאה מביאין בכורי אדמה קורוהו יום הבכורים. וכן עי' בחינוך (מצוה שז). ובדרך אמונה (ביכורים פ"ב ס"ק מב).

ויש שפירשו את הכתוב על שתי הלחם וכמ"ש רש"י (במדבר כח, כו), וכ"כ רבי אברהם ריקאנט, רבינו בחיי, ועי' בספר מועדי יהודה וישראל (עמ' 501).

מה. ומרן החיד"א כתב בפשיטות שכך נקרא שבועות בלשון המשנה והגמ', ומ"ש בספר קול הרמ"ז (פ"א דשביעית) לתת טעם לשם עצרת, נעלם מעיניו דברי הפסיקתא פרשת פנחס, א"ר טוביהו ברבי אליעזר, חזרתי על כל עניני המועדות ולא מצאתי חג שבועות שנקרא עצרת, ורבותינו בכל מקום קראו לחג השבועות עצרת, והוא לשון תרגום, דאמר אנקלוס הגר, בעצרותיכון, ע"כ. ועי' בפתח עינים תחילת מס' שביעית. וראה עוד מה שפירש בספרו אהבת דוד (דרוש ח') שעצרת הוא מלכות, רומז על רות אמה של מלכות, והיא אם המלך, וכמ"ש (ב"ב צא:) וישם כסא לאם המלך.

ה. בכורי קציר חטים [רש"י במדבר כח, כו], והוא ע"ש שתי הלחם שמקריבים במנחת חטים מן החדש.

הדלקת נרות

מח. דין הדלקת נרות בשבועות הוא כשאר ימים טובים, ואין חשש לתמימות בהדלקת נרות, מפני שאין אנו מקבלים יום טוב בהדלקה. ויש המהדרים להדליק נרות מערב יום טוב, וכך ראוי לנהוג. והנהוג להדליק קודם הקידוש יש להן על מה שיסמוכו, ורשאויות להמשיך במנהגן^{מז}, ויקחו אש מנר דולק, ולא יכבו אחר כך את הגפרור, אלא יניחו על צלחת וכיו"ב עד שתכבה האש מאליה. ובנרות שיש צורך להדביק, יכינו מבעוד יום, מפני שאין למרח ביום טוב.

מט. יש לברך על ההדלקה "להדליק נר של יום טוב", והנשים שאינן מברכות, טועות הן. וכך המנהג בכל קהילות ישראל [עי' מש"כ במועדי ה' הל' ערב ר"ה סי' ד' סעיף קנז].

נ. אף למנהג בני אשכנז לברך אחר ההדלקה, בערב יום טוב מברכות קודם ההדלקה^{מז}.

נא. אין לנשים לברך שהחיינו בהדלקת נרות, אלא יסמכו על ברכת שהחיינו של הקידוש [חסד לאלפים סי' רסג ס"ח, יפה ללב ח"ג דף קיג ע"ד ועי' בשו"ת שאלת יעב"ץ סי' קז וחזו"ע יו"ט עמ' שו]. ומ"מ המברכות, לא יברכו

מז. עי' מ"ש בחזו"ע יו"ט (עמ' שז), והביא לחוש בזה מדברי הגאון ר' יצחק בלאזער בשו"ת פרי יצחק (ח"א סי' ו') ועו', ובמקו"א נתבאר בזה עוד. אך מ"מ המנהג להדליק בסמוך לקידוש יש לו סימוכין. ועי' קובץ מבקשי תורה, ספר הזכרון על יו"ט בקונט' שלמי אליעזר (עמ' רכא-רכט) שהביא כל הדעות בזה, וכתב שם שמנהג החזו"א והקה"י, הגרש"ז אויערבך (עי' הליכות שלמה עמ' שעג) והגרי"ש אלישיב זצ"ל, להדליק קודם כניסת החג, וכן בערב שבועות, ואף דבעינן תמימות. וראה עוד בזה באורך בילקוט יוסף (סוכה עמ' תקעד).

מז. משנ"ב (סי' רסג ס"ק כז) ושמירת שבת כהלכתה (פמ"ד ס"ז). ודעת המג"א שהמברכות אח"כ יש להן על מה לסמוך ועי' באור לציון (ח"ג פ"ח סי' א').

בין ברכת הדלקת נרות להדלקה, אלא אחר שידליקו נר א' [עי' טהרת המים מע' ז' אות טו"ב וחזו"ע הל' סדר ליל פסח קדש הערה כג]. והנהוגות לברך שהחיינו ביום השני בשעת הדלקת נרות תלבשנה בגד חדש או תניח פרי חדש ותברך שהחיינו [אליה רבה סק"ג ועי' סי' רס"ג בכף החיים סק"מ]. וטוב שלא יענו אמן על ברכת שהחיינו שבקידוש^{מח}, או שתענה אמן ולא תשתה מין הקידוש [ע"ע בילקוט יוסף סוכות עמ' תקפד].

מח. מרן הגר"ע יוסף זצוק"ל בספרו שו"ת חזו"ע (כרך ב' עמ' קלג), וכדברי שו"ת הר צבי (חאו"ח סי' נד). והביא שבשו"ת שבט הלוי (ח"ג או"ח סי' סט) הביא מי שהעיר בזה, וכתב שנראה לו שיש לחלק, שבליל פסח לא היה הפסק, כיון שברכת שהחיינו בליל פסח באה גם על מצות מצה ומרור וסיפור יציאת מצרים, והאשה שבירכה שהחיינו בעת הדלקת הנרות לא נתכוונה לפטור מצוות אלה, לפיכך אף על פי שלברך עוד הפעם שהחיינו אין לזה מקום, אבל אם מכוונת על ברכת שהחיינו של בעלה אין האמן הפסק, אבל בליל שבועות יש להזהר שלא תענה אמן על ברכת שהחיינו שבקידוש משום הפסק וכו' ע"ש. והביא מרן זצוק"ל שכן מצא לרבינו הרמ"ע מפאנו באלפסי זוטא (סוף פ"ג דר"ה) שכתב, המקדש לאחרים תחלה בליל יום טוב, כשהוא חוזר ומקדש לעצמו לא יחזור לברך שהחיינו, דקיי"ל זמן אומרו אפילו בשוק, וכבר יצא ידי חובת ברכת שהחיינו. ואם קידש לנשים תחלה בליל חג הסוכות חוץ לסוכה, כשחוזר ומקדש לעצמו בסוכה חוזר ומברך שהחיינו, וכן הוא הדין בליל פסח, הואיל וברכת שהחיינו שייכת גם לאכילת מצה, ע"כ. ולפי זה אם קדמו הנשים ובירכו שהחיינו בעת הדלקת הנרות, רשאות מן הדין אפילו לחזור ולברך שהחיינו בקידוש של ליל פסח, אם עורכות סדר לעצמן. ומכל שכן שאין לפקפק על עניית אמן לאחר ברכת בעליהן. וע"ע בשו"ת קול אליהו (או"ח סימן מ"א) ובברכ"י (סימן תרמ"א סק"א). ומ"מ בשאר ימים טובים יש להזהיר את הנשים שלא יענו אמן בקידוש, אם קדמו ובירכו שהחיינו בשעת הדלקת הנרות. עכ"ד. וחזר וכתב זאת בחזו"ע ימים נוראים (עמ' סב). וכן העלה בשש"כ (פמ"ד ס"ד). ושור"ר שכן כתב גם הג"ר שריה דבילצקי בהל' שבועות (עמ' יג), ועי' בשו"ת אור לציון (ח"ג פ"ח סי' ב') שכתב להתיר עניית האמן בקידוש.

תפלת ערבית

ב. יש אומרים שיש להמתין עד שיהא לילה ודאי, דהיינו זמן צאת הכוכבים^{מט}, מפני שיש למלא שבע שבועות תמימות, ובמקום הצורך אין להחמיר בזה, ובפרט לגבי תפלת ערבית, וכל שכן שאין צורך להמתין לזמן רבינו תם¹. ומקומות שהשקיעה מאוחרת יכולים להקל

מט. י"ג דקות ומחצה זמניות, ועי' שו"ת יחו"ד (ח"א סי' מו). ובימות הקיץ שהשעה ארוכה יותר, הוא שיעור של כ-15 עד 16 דקות. ומנהג האשכנזים לשער ח"י דקות לערך. ויש שהאריכו את הזמן, ואכמ"ל.

נ. כתב בספר ראשית ביכורים (דף נט) בשם האחרונים (עי' מג"א וט"ז) להמתין מלקדש בליל שבועות עד צאת הכוכבים, וכתב בשם אחיו הרב חשק שלמה שמקרא מסייע לזה, "וקראתם בעצם היום הזה מקרא קודש יהיה לכם" (ויקרא כג, כא), ודרשו בגמ' (יומא פא.) ממה שנאמר ביוה"כ בעצם היום הזה, למעט תוספת יוה"כ מעונש ואזהרה, ואין בו אלא עשה אחד בלבד, וא"כ אף ביו"ט של עצרת שנא' בו "בעצם היום הזה", בא למעט מצות תוספת בחג השבועות גם מדין עשה בלבד. אך בשו"ת מנחת אלעזר (ח"א סי' מח) כתב, שכיון שלא נמצא בגמ' להוציאו מקרא דתמימות והוא רק חומרת הפוסקים, אף שהביאו מהכתוב, עכ"ז לא ברירא להו ההלכה וכו'. וכן בשו"ת יחו"ד (ח"ו סי' ל) תמה ע"ז שאין לנו רשות לדרוש דרשות מדעתנו כשאין לזה מקור בש"ס, וכן הביא לתמוה בשלחן המערכת (מע' ד' כלל רא עמ' רכח). וע"ע בשו"ת יבי"א (ח"ג סי' כז אות ד').

ועי' קיצור של"ה שהביא מנהג זה להמתין, וכן במעיל שמואל ובבית ה' (דף רעד ע"א אות ג') הב"ד, שאת הקידוש לא יעשו עד שיהיה לילה ודאי, והמקדש מבעוד יום מחסר ימי הספירה, ואינן תמימות, ואף אם התפלל ערבית מבעוד יום אין זה כלום, רק יזהר מלקדש עד צאת הכוכבים. ועי' מל"ח (סי' ח' אות כג) וכן בשו"ת יחו"ד (שם) וחזר ע"ד בחזו"ע יו"ט (עמ' שה) שבמקום הצורך אין לחוש לכך.

בזה, ולכל הפחות ימתינו עד תחילת השקיעה, ואחר צאת הכוכבים יאכלו כזית נוסף^{נא}.

נג. מתפללים ערבית כמו בכל יום טוב, ואומרים קודם לכן מזמור "יקום אלהים" [תהלים סח].

נד. לאחר ברכת השכיבו אומרים פסוק "וידבר משה" וגו'. וכשחל בשבת בחו"ל, מקדימים לומר "ושמרו בני ישראל" וגו', מפני שהוא תדיר^{נג}.

סעודת ליל שבועות

נה. אחר תפלת ערבית, בצאתו בשלום מן הקודש, ילך לביתו שש ושמח לעשות קדושת הלילה [בית ה' דף רעד ע"ב].

נו. ליל שבועות שחל במוצאי שבת, מבדילים בקידוש בסדר יקנה^ז, דהיינו "יין קידוש נר הבדלה זמן"^{נז}. ולפי מנהגינו שאנו יושבים בהבדלה, אפילו הכי בליל יום טוב יש לעמוד גם בהבדלה^{נז}.

נז. לעניין הנר, ראוי להדליק נרות או גפרורים בפני עצמם לברך עליהם ברכת מאורי האש, בכדי שיהיה אבוקה, מאשר להשתמש

נא. חזו"ע (יו"ט עמ' שה), ועי' שו"ת יחו"ד (שם) ובהל"ע (ח"ג סדר בראשית על הבא"ח אות יג).

נב. כנסת הגדולה (סי' תפז בהגה"ט). שם כתב שהוא סימן לגאולה, שאם שומרים את המועדים ומקיימים מצות תקיעת שופר ועושים כפור, הם מקיימים מצוות ה', ובזכות זה הם נגאלים.

נג. פסחים קג. וכ"פ בש"ע (סי' תעג ס"א). ואין מברכים על הבשמים כמ"ש התוס' (שם קב: ד"ה רב) דשמחת יו"ט ואכילה ושתיה מועילים כמו בשמים וכ"כ שם הרא"ש.

נד. כ"כ ביפה ללב (ח"ב אות ב') וכה"ח (סי' תעג סק"כ). וכתב מהרי"ו בדרשותיו שיש נוהגים לעמוד בשעת הבדלה וכן בכל שאר ימות השנה, ובספר מטה משה (סי' תריח) כתב שבמוצ"ש שחל בו יו"ט יש להבדיל מיושב כמו בקידוש.

בנרות שהודלקו לכבוד יום טוב, ואחר כך יניח את הנרות על גבי הקרקע וכיו"ב עד שיכבו מאליהן^{יז}.

נת. אחר הקידוש ישב בכבוד על שלחנו, ואל ישכח מלהביא אורח על שלחנו בלילה זה ליל מתן תורה וזמן שמחתנו, לשמח נפש הגר, ואם לא מצא כן, לכל הפחות יביא עניים או יתומים לשמחם בלילה הזה, מה טוב חלקו ומה נעים גורלו [בית ה' דף רעד ע"א אות ו'].

נט. יש לאכול כזית פת בסעודה בלילה וביום [כף אחת סי' כב ס"ב ועי' שו"ת יחו"ד ח"ד סי' לז בהערה], ומ"מ יכול לאכול את הכזית עם לפת וכיו"ב [יחו"ד שם ובחזו"ע יו"ט עמ' שז].

ס. מנהג טוב לאכול חמץ ומצה בשבועות^{יח}.

נה. עי' שו"ת אור לציון (ח"ג פי"ח סי' ו') שכתבו בפשיטות שאפשר להשתמש בנרות שהודלקו לכבוד יו"ט, ולא חשו כלל לענין הא דבעינן אבוקה הנז' בסי' רח"צ ס"ב, ולכאז' עדיף להדליק 2 גפרורים ואח"כ להניחן שיכבו מאליהן. וכיום ישנם נרות קטנים המיוחדים להבדלה במקרה כזה, ואחר השימוש מניחים אותם על הקרקע או בצלחת ויכבו מאליהם.

נו. כ"כ בלב דוד (פל"א) לאכול מצה בשבועות וכן במועד לכל חי (סי' ח' אות יא), וכיו"ב נמצא בשל"ה (נר מצוה שבועות אות יט) בשם תולעת יעקב שבא הקרבן ביום זה חמץ ומצה, חמץ כנגד הגוף, ומצה כנגד הנפש, והחמץ והמצה קרבים יחד על גבי מזבח. גם הנפש והגוף יתענגו יחד בעידון העולם ההוא, שהוא זיו השכינה, כמו שמצינו למשה ואליהו (סוכה ה. מגילה יט:). וכיו"ב בארחות חיים ובכל בו שטובלים המצה במי זעפארץ שמשמח את הלב, וכן בבית ה' (דף רפא ע"ב אות ג'). ובספר נוהג בחכמה להג"ר יוסף בן נאיים (עמ' כז) כתב שמניחים עוגות מפסח ועד עצרת ואוכלים אותם בסעודת הבוקר, וכן הזכיר מנהג זה הגרי"מ טולידאנו בשריד ופליט (סי' ב') ושכן הוא בסידור רבינו מימון, אבי הרמב"ם.

וראיתי בשם ספר לקוטי צבי (הב"ד בקיצור הל' המועדים להר"ש דבילצקי עמ' לט) שכתב טעם שהוא זכר לשבועות שחל בשבת, שאז חילקו לכהנים גם חמץ משתי הלחם וגם מצה מלחם הפנים, ואומרים לכהן הא לך חמץ הא לך

סא. טוב ונכון למעט מאכלו בלילה זה, מפני שהמאכל מביא את השינה [בית ה' דף רעד ע"א אות ח'].

סב. יקרא על השלחן מאמר הזוהר הקדוש בפרשת יתרו, בחודש השלישי דשליט ביה אורחא"ל, עד תורה נביאים וכתובים וכולא חד. וביום השני יקרא מהני עשר אמירן עד יברך את עמו בשלום [מועד לכל חי שם אות לט].

סג. יש נוהגים ללמוד בסעודה משניות ביצה או ביכורים, ואפילו מי שאינו נוהג לקרוא המשניות בסדר התיקון, בסעודה יכול ללמוד משניות [עי' כה"ח סי' תצד סק"ט].

סד. אם שכח לומר יעלה ויבוא בברכת המזון, אם נזכר מיד כשאמר "ברוך אתה ה'" קודם שחתם "בונה ירושלים" יסיים "למדני חוקיך", ויחזור לומר יעלה ויבוא, ואם נזכר אחר כך יאמר נוסח זה: "ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם אשר נתן ימים טובים לעמו ישראל לששון ולשמחה, את יום הזכרון הזה, את יום טוב מקרא קודש הזה, ברוך אתה ה' מקדש ישראל והזמנים"^נ. ואם התחיל כבר ברכת הטוב והמטיב, אם אמר "ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם", ימשיך אשר נתן וכו'^{נח}, אך אם המשיך כבר אינו חוזר, מפני שספק ברכות להקל, בין

מצה (עי' סוכה נה:), ולפ"ז ראוי לאכול את המצה דוקא ביום וכמו שהחילוק היה ביום, ויותר יש להדר בזה בחו"ל כשחל היום השני בשבת.

נז. בדיוקים בנוסח הברכה, עי' מש"כ במועדי ה' הל' ר"ה (סי' ח' סמ"ה).

נח. מפני שלא נחשב שהתחיל ברכת הטוב והמטיב עד שיתחיל לעד וכו' וכמש"כ החיי אדם (כלל מז סי"ח), זכרונות אליהו מני (מע' מ' אות יב) בשם הרה"ג ר' אברהם אלאזראקי ובפקודת אלעזר (סי' תקפ"ב דף מז ע"ב), וכן דעת מרן היביע אומר (עי' ח"ו או"ח סי' כח ובח"ז סי' כח וכן בחזו"ע יום טוב עמ' שז הערה ג). וכ"ז דלא כדעת יוסף אומץ יוזפא (סי' תתשל"ד ותתשל"ו) שכתב שכל שאמר השם חשיב כהתחיל ברכת הטוב והמטיב, וכן דעת ספר מאורי אור בבאר שבע (דף קטז ע"א).

בלילה ובין ביום. והמחמיר ליטול ידיו ושוב ולברך ברכת המזון עם יעלה ויבוא, תבוא עליו ברכה^ט.

סה. ליל א' של שבועות אסור בזיווג על פי הסוד, אם לא שהוא טבילת מצוה^ס. ומכל מקום מי שיצרו תוקפו מותר^{סא}. ויותר אפשר להקל בזה בליל יום טוב שני של גליות^{סב}.

נט. עי' בבית יוסף (סי' קפח ס"ו) שכתב בדעת הרמב"ם (פ"ה מהל' ברכות הי"ב) והרא"ש (ברכות פ"ז ס" כג) שצריך לחזור וכן דעת הר"ן והריטב"א (סוכה כז). והמרדכי (ביצה פ"ב ס' תרסט), ר"ם מרוטנבורג בתשב"ץ (סי' ריד) ובטור (סי' קפח) ועו' ראשונים. אך דעת התוס' (סוכה שם ד"ה אי בעי), שאין זה אלא בלילה ראשון של פסח ולילה ראשון של סוכות, שיש חובה לאכול פת, אך לא בשאר ימים טובים. וכ"כ הרשב"א (ברכות מט. ובתשו' ח"ג סי' רפז). ובהיות ויש בזה ספק ברכות, אין חוזרים לברך. ואמרינן סב"ל אף שהוא כנגד מרן כמש"כ במקו"א. וכמה אחרונים פסקו כן בנד"ד, חסד לאלפים (סי' קפח סק"ו), שו"ת מעט מים (סי' סה), טהרת המים בשיורי טהרה (מע' ב' אות נב) ובבן איש חי (סדר חקת אות כא). ועי' שו"ת שמש ומגן (ח"א סי' יג) שכתב שמנהג מרוקו לחזור בכל יו"ט, ודחה דבריו בשו"ת יבי"א (ח"ו או"ח סי' כח סוף אות א', ח"ז או"ח סי' כח אות א' ובח"ט או"ח סי' מז ובמילואים), וכן בספרו הליכות עולם (ח"ב סדר חקת אות טו) ובחזו"ע ברכות (עמ' קג). וכ"כ בשו"ת אור לציון (ח"ג פ"ח סי' ט), והוסיף דהמחמיר ליטול ידיו שוב, תע"ב. וגם בשו"ת עמק יהושע מאמן (ח"ג או"ח סי' כח) כתב לדחות דעת הגר"ש משאש זצ"ל שאין כן מנהג מרוקו (ועי' בזה בשו"ת שמש ומגן ח"ב או"ח סי' יט) וכן הוא בקיצור ש"ע טולידאנו.

ס. כן הוא בשער הכוונות (דף פט ע"א) ובפרי עץ חיים (שער כ"ג פ"א) שיש להמנע מזיווג בליל שבועות, וכן כתבו האחרונים, ועי' במ"ש גבי ליל ר"ה במועדי ה' (עמ' רעט).

ואם נזדמן לו ליל טבילה, כתב במקור חיים (סי' תצד) שיפסיק מלימודו כשעה לפני אור היום, וגם זה לא סגי בלא רצונה. ובשו"ת תורה לשמה (סי' קמב) כתב שאין רשאי לדחות מצות עונה, רק יקיים המצוה בנחיצה רבה ויטבול ויעסוק בתורה שאר כל הלילה. וכ"כ במועד לכל חי (סי' ח' סכ"ד), וכן בנגיד ומצוה (עמ' קפג) כתב שפעם אחת לא בא א' מן החברים לבית מהרח"ו ז"ל, ושאלו למה לא בא ללמוד בלילה, והשיב מהרח"ו שאולי נזדמנה לו טבילה של

לימוד ליל שבועות

סו. מי שאינו ישן בליל שבועות, סימן טוב הוא שלא יישן מזלו, וישלים שנתו^{סג}, וזוכה לבנים ובני בנים תלמידי חכמים, ועושה תיקון לשכינה ומתקן פגם הראות [מועד לכל חי סי' ח' אות טז בשם אחרונים]. וכתב מרן החיד"א בשמחת הרגל בשם האר"י ז"ל, שהוראת חיי האדם היא בזו הלילה, ולכן יזדרז מאד ככל יכלתו [עי' במועד לכל חי שם אות יז. ובמ"ש בשם בית ה' בכוונה לזכות לזה].

מצוה. וביפה ללב (ח"ה סי' תצד סק"ז) כתב ששכיבת יעקב אבינו עם לאה ויצא ממנו יששכר היה בליל שבועות והיה ליל טבילה.

ובמחזור בית דין למהר"א חמווי (דף לט סע"ב) כתב שחכם טיפש א' הורה לאדם חשוך בנים להמנע מתשמיש בליל טבילת מצוה, עד אחר ר"ה עד אחר צום גדליה, ושאח"כ נודע הדבר ועשו לו נזיפה גדולה לסכל הנז' עבור זה. ובפרט שאין מי שהורה בזה לאסור והוא רק משנת חכמים ואין כח ביד שום אדם לבטל עונה דאורייתא בשבילו, ואפשר דאף אם תתן לו האשה רשות אינו רשאי דאינה מוחלת כי אם משום בוש. ויעושי"ע וכן בשו"ת מעיל צדקה (סי' ג"ס).

סא. כה"ח (ס"ק יד), וכ"כ בישועות יעקב (סי' רמ סק"ב) והב"ד בביאור הלכה (סי' רמ) דלא עדיף משעת רעבון שהתירו. וכן הביא בנטעי גבריאל (פי"ג הערה טו) מספר עטרת צבי (פרשת יתרו דף פט ע"א) שביאר ענין מצות עונה, וכתב שאם מתירא מאיזה הרהור אין להחמיר.

סב. מרן החיד"א בברכי יוסף (סק"ט) בשם אגרת הרמ"ז, וכ"כ בכה"ח (ס"ק יד) ובמועד לכל חי (סי' ח' סק"ד). ובנטעי גבריאל (פי"ג הערה טז) כתב להקל בזה יותר בבן חו"ל שהוא בא"י ביום שני, דיש להתיר בצירוף שיטת החכם צבי וש"ע הגר"ז (סי' תצו ס"א) שבן חו"ל בא"י אינו נוהג אלא יום א'.

סג. וכ"כ מרן החיד"א בהגהות תפלת ישרים בשם בעל נגיד ומצוה ז"ל, כי כל מי שבלייל שבועות אינו ישן כלל ועיקר ועוסק בתורה, מובטח לו שישלים שנתו ולא יארע לו שום נזק, והוראת חיי האדם בלילה ההוא.

סז. וכך היה המנהג בכל תפוצות ישראל, להיות נעורים בליל חג השבועות ולעסוק בתורה, עד עלות השחר. וכן איתא בזוהר הקדוש [פרשת אמור דף צח ע"א], חסידים הראשונים לא היו ישנים בלילה הזה והיו עוסקים בתורה, ואומרים בואו לנחול מורשה קדושה לנו ולבנינו בשני העולמות. ועוד אמרו [בהקדמת הזה"ק דף ח' ע"א] שכל אלו שמתקנים התיקון בלילה הזאת ושמחים בו, כולם יהיו רשומים וכתובים בספר הזיכרונות והקב"ה מברך אותם בשבעים ברכות וכותרים של עולם העליון.

והטעם זה, איתא בפרקי דרבי אליעזר [פמ"א וכן בשה"ש רבה פ"א סי' נו], שנהגו כך לפי שבזמן קבלת התורה ישנו בני ישראל כל הלילה, והוצרך הקב"ה להעירם משנתם על ידי קולות וברקים^{סז}. וכתב בחזון עובדיה [יו"ט עמ' שי] שאיש על העדה יעמוד על המשמר שיהיה סדר הלימוד כהלכה, ואשר יציאם ואשר יביאם, ולבל יתאספו לשוחח בדברים בטלים, שיצא שחרם בהפסדם [וכמ"ש באוצר המכתבים להרה"ג ר' יוסף משאש סי' אלף ומ']. ולא כאלה חלק יעקב, שכולם אהובים, מנדדים שינה מעיניהם לעשות רצון קוניהם, ולומדים בקדושה ובטהרה, ומקבלים עליהם עול תורה בשמחה ואהבה, אשרי העם שככה לו אשרי העם שה' אלהיו. וכ"כ במועד לכל חי [סי' ח' אות כ'] שיזהר שלא

סד. טעם נוסף לזה על פי הפשט, וכתבו האבן עזרא (במש"נ היו נכונים), אולי לא ישן אדם מהם בלילה כדי שישמעו קול ה' בבוקר כדרך כהן גדול ביום הכפורים (בתי כנסיות בבית מועד סי' תצד ובית ה' דף רעד ע"ב), אך לפ"ד המדרש הנז' אינו. וכבר תמה עליהם מהר"ח פלאגי ברוח חיים (סי' תצד סק"א), איך נעלם מב' מאורות אלו דברי רז"ל על פסוק "עד שהמלך במסיבו", שאמרו בהדיא שהיו כולם ישנים וכו'. וכן לא שת ליבו לדברי המדרש בשו"ת שרגא המאיר (ח"ב סי' קב אות לד) דהב"ד האבן עזרא בתור טעם למנהג זה, ואינו. וע"ע בשו"ת לב חיים (ח"ב סי' קפ), מועד לכל חי (סי' ח' אות טו"ב) וביפה ללב (ח"ב סי' תצד סק"ב).

ידבר שיחת חולין בכל הלילה^{סו}. ואף אם הדבר הכרחי ידבר רק בלשון הקודש [של"ה], והשח בלילה זה, נאה לו השינה והנאה לעולם [ע"י שמחת הרגל, וכ"כ בבית ה' דף רעד ע"ב אות יד]. ומצוה על רב הקהל להזהירם שלא יעסקו בדברי בטלה ושחוק וקלות ראש, כי אז נאה להם השינה והנאה לעולם [ע"ב"ץ בעמודי שמים ובית ה' דף ערה אות כב]^{סו}.

סו. וכ"כ בסידור רבי שבתי ובוהר חי בהקדמת הזה"ק (דף ח' ע"ב), ע"ש.
 סו. ידוע מעשה מרן הבית יוסף שהיה בליל שבועות, והביאו השל"ה (מס' שבועות, נר מצוה מאות ו') מכתבי המקובל הר"ר שלמה הלוי אלקביץ, שהיה נוכח באותו מקום ובאותו מעשה, ומחמת חובת הקודש נביא את דבריו. דעו לכם, כי הסכמנו החסיד נר"ו ואני עבדו, ועבדיכם מהחברים, לעמוד על נפשינו ליל שבועות ולנדד שינה מעינינו, ותהלה לאל כן עלה בידנו כי לא הפסקנו רגע, רק אשר תשמעו ותחי נפשכם. וזהו הסדר שתקנתי וסדרתי בלילה ההוא וכו'. וכל זה באימה ביראה בניגון ובטעם, לא יאומן כי יסופר. ואחר כך למדנו משנה כל סדר זרעים. ואחר כך למדנו על דרך האמת.

ובעת שהתחלנו ללמוד המשנה, ולמדנו שתי מסכתות, זיכנו בוראנו ונשמע את קול המדבר בפי החסיד נר"ו, קול גדול בחיתוך אותיות, וכל השכנים היו שומעים ולא מבינים. והיה הנעימות רב והקול הולך וחזק, ונפלנו על פנינו, ולא היה רוח באיש לישא עיניו ופניו לראות מרוב המורא. והדיבור ההוא מדבר עמנו, והתחיל ואמר, שמעו ידידי המהדרים מן המהדרים, ידידי אהובי. שלום לכם, אשריכם ואשרי יולדתכם, אשריכם בעולם הזה, אשריכם בעולם הבא, אשר שמתם על נפשכם לעטרני בלילה הזה, אשר זה כמה שנים נפלה עטרת ראשי ואין מנחם לי, ואני מושלכת בעפר חובקת אשפתות, ועתה החזרתם עטרה ליושנה. התחזקו ידידי, התאמצו אהובי, שמחו ועלצו ודעו כי אתם מבני עליה, וזכותם להיות מהיכלא דמלכא, וקול תורתכם והבל פיהם עלה לפני הקדוש ברוך הוא, ובקע כמה אורים וכמה רקיעים עד שעלה, ומלאכים שתקו, ושרפים דממו, והחיות עמדו, וכל צבא מעלה והקדוש ברוך הוא שומעים את קולכם.

והנני המשנה האחת המייסרת את האדם, באתי לדבר אליכם, ואם הייתם עשרה הייתם מתעלים יותר ויותר, אבל עם כל זה נתעליתם ואשריכם ואשרי יולדתכם ידידי אשר נדדתם שינה מעיניכם, ועל ידיכם נתעליתי הלילה

הזה, ועל ידי החברים אשר בעיר הגדולה, עיר ואם בישראל, ואין אתם כאותם השוכבים על 'מטות שן', שינה שהוא אחד מששים במיתה (ברכות נז:), 'וסרוחים על ערסותם'. ואתם נדבקתם בה' והוא שמח בכם. לכן בניי התחזקו ואמצו ועלצו באהבתי בתורתי ביראתי. ואילו הייתם משערים אחד מאלף אלפי אלפים ורוב רבי רבבות מהצער אשר אני שרויה בו, לא היתה נכנסת שמחה בלבכם, ולא שחוק בפיכם, בזוכרכם כי בסיבתכם אני מושלכת בעפר. לכן חזקו ואמצו ועלצו בניי ידידי המהדרים, ואל תפסיקו הלימוד, כי חוט של חסד משוך עליכם, ותורתכם עריבה לפני הקב"ה. לכן עמדו בניי ידידי על רגליכם והעלוני, ואמרו בקול רם כיום הכיפורים 'ברוך שם כבוד' כו'.

ועמדנו על רגלינו וקטרי חרצינו משתריין, ואמרנו בקול כאשר נצטוינו. וחזר ואמר, אשריכם בני, שובו אל לימודכם ואל תפסיקו רגע, ועלו לארץ ישראל, כי לא כל העתים שוות ואין מעצור להושיע ברב או במעט, 'ועיניכם אל תחוס על כליכם', כי טוב הארץ העליונה תאכלו, 'ואם תאבו ושמעתם, טוב הארץ ההיא תאכלו'. לכן מהרו ועלו, כי אני המפרנסת לכם ואני אפרנסכם, ואתם שלום ובתיכם שלום, וכל אשר לכם שלום, 'ה' עוז לעמו יתן' כו'.

את כל הדברים האלה דבר אלינו, ושמעה אזנינו, ורבות כהנה וכהנה מענייני החכמה, כמה וכמה הבטחות גדולות. וכולנו געינו בבכיה מרוב השמחה, וגם בשמענו צרת השכינה בעונותינו, וקולה כחולה המתחננת אלינו, ואז נתחזקנו עד אור הבוקר ולא פסק גירסא מפומנא בגילה ורעדה.

ויהי בבקר, הלכנו וטבלנו, כאשר עשינו שני ימים קודם, ושם מצאנו לשלשה החברים אשר לא נמצאו שמה בלילה ההוא, וגערנו בהם ונספר להם את כל הטובה אשר עשה ה' עמנו, וימת לבם בקרבם וסטרו פניהם וגעו בבכיה, וגם אנחנו התחזקנו כנגדם, יען בסבתם לא זכינו עוד והפסדנו, כאשר אמר למעלה. ויאמרו, מי יתן והלילה הזאת השניה נתחבר ביחד ונהיה עשרה, והסכמנו לעשות כן. ועם שבילילה הראשון שינה בעינינו לא ראינו אפילו רגע כמימריה, וגם ביום לא הונח לישן, כי דרוש דרש החסיד נר"ו אחר המנחה, וישבנו שם. ועם כל זה שנסנו בעוז מתנינו ועשינו בלילה השניה כסדר הראשון, ומרוב השמחה שהיינו עשרה, לא המתינה עד עת קרוא המשנה, ולא עד חצות כמו בלילה הראשון שהיה ממש בחצות הלילה, רק תיכף שהיינו קוראים דברות של משנה תורה, בהגיענו אל פרשת 'שמע', קול דודנו דופק.

והתחיל, 'שמעו ידידים המהדרים מן המהדרים, הקיצו ורננו שוכני עפר, בסוד עפר העליון שני ההי"ן כו', ודברים רבים של חכמה אמר הנה. אחר כך אמר, 'אשריכם ידידי אשריכם המעלים אותי, כמה וכמה נתעליתם שאתם עשרה לכל דבר שבקדושה, אשריכם בעולם הזה, אשריכם ואשרי יולדתכם, אל תיראו חרפת אנוש, ומגדופם אל תחתו, כי אתם המעלים לכנסת ישראל, ודעו כי אתם מבני עליה' כו', כדלעיל, 'ואתם מתדבקים בי, והכבוד חופף על ראשיכם, וחוט של חסד משוך עליכם, ואלמלי ניתן רשות לעין הייתם רואים האש הסובבת הבית הזה, לכן חזקו ואמצו ואל תפסיקו הקשר, והעלוני בקול רם, שמע ישראל, וברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד, כיום הכיפורים', ודברים אחרים כמו חצי שעה. וחזרנו לסוד הלימוד.

ואחר כך כחצות הלילה, חזר הדיבור פעם שנית, ודיבר שיעור שעה ויותר, וחזר לשבח ענין הלימוד ההוא. ואמר, 'ראו, השמע עם קול מדבר ככם' שאל אביך ויגדך זקניך ויאמרו לך', אם זה כמה מאות שנה שמעו או ראו כדבר הזה, ואתם זכיתם. ולכן מכאן והלאה תהיינה עיניכם פקוחות על דרככם, 'ואיש את רעהו יעזורו ולאחיו יאמר חזק', 'והחלש יאמר גבור אני', והחזיקו עצמכם לגדולים, כי אתם מבני היכלא דמלכא, וזכיתם לפרוזדור, השתדלו ליכנס לטרקלין, ולא תצאו מהפרוזדור, כי אשר יצא מפתח שער הפרוזדור דמו בראשו. הקיצו בניי וראו כי אני מסברת אתכם, הקיצו ידידי, התאמצו והיו לבני חיל, ועתה אל תתלוצצו, חזקו ועלצו, וחוט של חסד משוך עליכם מידי יום ביומו.

זרו הלאה ומעכו אותה וראו כי אתם שכורים מחמדת העולם, הקיצו שכורים, כי הנה יום בא, ויסיר האדם את אלילי כספו ומאודיו בהנאת העולם, ואת אלילי זהבו חמדת הממון, ועלו לארץ ישראל, כי יש לאל ידכם, רק שאתם מוטבעים בטיט חמדת תבל והבליו, והיוצא מכם ונזור אחור דמו בראשו, וראו את אשר זכיתם אתם מה שלא זכו אחרים מכמה דורות'. והארץ הרבה בענין הזה.

ועתה בנים שמעו לי, הטו אזנכם, תנו לבבכם, מי פתי ישמע הדברים האלה, ולא יקח ערמה, וחסר לב ולא יקנה, מי עיור ועינים לא יראה זכות בזה, ולא יתן אל לבו לשוב אל ה' בכל לבבו ובכל נפשו ובכל מאודו. ומעיד אני שמים וארץ, כי כל זה שדברתי פה ובקונטרס, אינו חלק אחד ממאה ואחד.

ואפילו בקונטרס ההוא, תראו בין תיבה לתיבה סגולתא כזה * לפעמים. והוא הוכחה, כי שם היה דבר נעלם, ולא הרשיתי עצמי לכתוב אותו. אחי ועמי שמעו ותחי נפשכם, כי החברים השלמים אשר ראו כל זה, רוח חדשה נתן בקרבם. וגם ביום השבת, חזר הדיבור אל החסיד, והפליא לשבח את אשר עשינו בשני הלילות האלה, ואמר פעם ופעמיים ושלש, פקוד לחבריא דיסתמרון מחובייהו, מאחר שנכנסו לפרוזדור ישתדלו ליכנס לטרקלין, כי אשר יצא החוצה דמו בראשו, ואנחנו נקיים. ואז עמד החסיד קודם אכילת הבוקר, וקבצם כולם ביחד, ודיבר הוא אליהם והתרה בהם כאשר ציוה, ואחר כך אמר, 'אני עבדכם'. ויענו כולם ויאמרו, 'נעשה ונשמע', ותקנו תקנות רבות. ואחר מהן, שיהיה יום רביעי כולו לזכר החורבן, ושלא נאכל בשר ולא נשתה יין לילו ויומו כל כ"ד שעות, אם לא יהיה בסעודת מצוה או אכסניא או הולך בדרך. וכאלה רבות.

ואתם אחי, הקיצו חזקו ואמצו עלצו בעבודת יוצרנו, וראו כי כפי המובן מדברי המגיד, ליל ראשון של שבועות גם אתם או כולכם או מקצתם כמו כן נועדתם לעבוד את ה' וכן נזכרתם, ובלילה השני לא נזכרתם, לכן עמדו על נפשכם ושימו כל הדברים האלה על לבבכם, ומי יתן והיה פי המדבר אליכם, אז תראו ותתמהו, ופקחו עיניכם ממה שהובטח בקונטרס הזה במראה אחרונה, כי נזכה החסיד ואני לשבת בארץ והחברים, ויבא מלאכים כו'. לכן כל אחד יתן אל לבו ועיניכם אל תחוס על כליכם. ולא יעצים עיניכם חמדת העולם ומיעוט ההבטחה, פן תתנחמו ואין לאל ידיכם, כי כבר אמר (שיר השירים ב, יב) 'עת הזמיר הגיע', ולא כל העתים שוות, פקחו עיניכם, ואין לי פנאי להאריך בזה יותר, ולבי בוער בקרבי, ראו כמה סיבות סבב האל עלי, מה שאין לשכל האנושי מבואר כן, ואני בער ולא אדע, והיתה הכוונה מאתו יתברך להראות אלי הענין הגדול הזה. ואתם גם אתם התאוששו והתקוששו והשיבו על לב, 'והחלש יאמר גבור אני' 'ואיש את רעהו יעזורו', ואני את נפשי הצלת יחזקו אל תרפו ידיכם.

ואחר כל זה כתב השל"ה, אשרי עין ראתה כל אלה, על כן כל אחד יקדש ויטהר עצמו בתוספת קדושה וטהרה. וטוב שיזהרו שלא ידברו באותו הלילה בשום לשון חול, רק הכל בלשון הקודש.

סח. עוד טעם ללימוד הלילה הזה, שהמועדים נתקנו כנגד האבות, פסח כנגד אברהם שאמר [בראשית יח, ו], לושי ועשי עוגות. שבועות כנגד יצחק, שמתן תורה היה בו קול שופר אילו של יצחק, וסוכות כנגד יעקב, שנאמר בו [שם לג, יז] "ולמקנהו עשה סוכות". ולכן בשבועות יש ללמוד, למתק את הגבורות של יצחק [בית ה' דף רעד ע"א אות י']. ועוד טעם על פי דברי מדרש תנחומא, שמה שכפה עליהם ההר כגיגית הוא עבור תורה שבעל פה, שעל תורה שבכתב כבר אמרו נעשה ונשמע, ולימוד תורה שבעל פה הוא בלילה, ולכן נעורים בלילה לעסוק בתורה שבעל פה, לתקן מה שלא רצו לקבל תורה שבעל פה שיהיו עוסקים בלילה [ישועות יעקב והב"ד בבית ה' שם ע"ב אות יא].

סט. כמה חביב הלימוד ביום זה לפני הקב"ה, שלא נדום רגע אחד מדבקות התורה, ויכולים להפסיק בין ענין לענין לדבר דברי התעוררות ומוסר ופשפוש מעשים ולתקן תקנות ליראת ה', כידוע מהמעשה שהיה בבית מדרשו של מרן מוהר"י קארו זיע"א, שנתגלית השכינה לשושבינה וחזקה ידיים רפות [מעיל שמואל ובית ה' דף רעד ע"ב אות טו].

ע. ישתדלו ללמוד בעשרה, דבכל בי עשרה שכינתא שרייא [של"ה והב"ד בבית ה' דף רעד ע"ב וחק יעקב סי' תצד].

עא. אם הקדים ובא ועדיין לא נתקבצו בני החבורה, יתחיל ללמוד מנין המצוות של הרמב"ם, או אדרא זוטא או תהלים, וכאשר יבואו בני החבורה יתחילו בסדר הלימוד ללא הפסק [כף אחת סי' כב אות כב ובית ה' דף ערה ע"א אות כ'].
עב. סדר הלימוד ללילה זה מתוקן ומקובל מפי השמועה, ומפי מהרח"ו הקדוש, וכן לקוח מעץ החיים, וסודו רם ונישא, ולכן הדבר הנכון ללמוד בליל שבועות הוא התיקון הנדפס בספר "קריאי מועד" [עי' שער הכוונות דף פט ע"א שהסתמך על התיקון הנ"ל, וכן בספר יוסף אומץ סי' תתנב]. וכתב בספר בית ה' [דף רעד ע"ב אות טז], שלכן ראוי לכל איש ישראל בלילה הזה שלא יישן אפילו רגע אחד כדי להמשיך אות הכתר העליון לז"א, וכל מי שמכוון לזאת הכוונה ואינו ישן כל הלילה הוא

ניצול מכרת כל אותה השנה, שכן אתוון דכת"ר הוא כר"ת, ומובטח לו שישלים שנתו, ולא יבא לו שום נזק, והוראת חיי האדם בלילה ההוא מלאכי השרת מכתירים לנשמתו בג' כתרים, ואשרי לו בעולם הזה וטוב לו בעולם הבא, ע"כ^{טז}.

טז. כתב במט"מ (סי' תרצד) שראוי לכל אחד לומר סדר התיקון הנדפס שניתקן ע"י גדולי ישראל, וכך כתב גם בסדר תיקון ליל שבועות (וינציא ת"ח), מנהגן של ישראל לעמוד בליל שבועות רובם ככולם ממקום קדוש הם יונקים ומשני מאורות הגדולים מהר"ם קורדבירו והאר"י ז"ל. וכך כתב גם בקב הישר (פצ"ב). וביוסף אומץ (סי' תתנב) כתב שהמדקדקין שנוהגין ע"פ הקבלה לעמוד על עמדם כל ליל ראשון דשבועות עד שיאור היום לומדים מספר הזהר. וגם החת"ס במנהגיו מובא אומר את כל סדר התיקון הנדפס עם תלמידיו הסמוכים עליו, וכן הזכירו לומר את הסדר במועד לכל חי (סי' ח' אות יב) ובבן איש חי (במדבר אות ד').

וידוע המעשה עם הגר"א והמגיד מדובנא, רבי יעקב קרנץ זצ"ל, ששנה אחת נזדמן המגיד מדובנא לוילנא לחג השבועות, והגר"א הזמינו לחוג בביתו, והיו שניהם ערים כל אותו הלילה, הגר"א עסק בלימוד התיקון ואילו המגיד מדובנא עסק כל הלילה בלימוד בגמרא. שאלו אותו הגר"א, מפני אינו עוסק בלימוד התיקון וכפי המנהג. וענה לו המגיד כדרכו במשל, למה הדבר דומה, לאותם סוכנים הנוסעים מטעם הסוחרים שבכרכים, ולוקחים בידם דוגמאות, וכגון סוחרי הבדים, לוקח בידו מעט בד מכל סוג ומראה בפני הקונים, וכך מזמינים דוגמאות ממינים שונים, ולאחר מכן שולחים את הבד לקונה. ואיזה ערך יש לדוגמאות אלו ללא הסחורה שיש במחסנים של הסוחרים, וללא הסחורה הזאת אין לדוגמא כל ערך. והנמשל הוא, בליל שבועות אנו צריכים להראות דוגמאות לכל מה שלמדנו בשנה הקודמת ונלמד בשנה הבאה, ולכך אומרים קטעי פרשיות, תחילה וסוף, אך דוגמאות אלו יש להם ערך רק אצל כת"ר, אשר עסק בכל מכמני התורה במשך השנה, אך אני אדם פשוט, לא קריתי ולא שניתי ולא למדתי במשך כל השנה, ואיזה ערך יהיה לדוגמאות אשר אני אציג בלילה זה.

אך כמובן לא אמר כן אלא בשביל המשל והמוסר השכל, אך אין ספק שעל כל אחד מוטל ללמוד את התיקון אשר נתקן, ואשר לו יועד לילה זה, וכמו

עג. המקל ללמוד לימודים אחרים יש לו על מה שיסמוך^{סח}. אך על פי הסוד אין ללמוד משניות בזה הלילה וכמש"כ מרן החיד"א [לב דוד פל"א בשם טור ברקת, ולדוד אמת בתורת השלמים סי' כא] שכן פשט המנהג בירושלים וחברון, ואף שמרן הבית יוסף וסיעתו עסקו בלימוד משנה, מכל מקום התפשט המנהג כדברי מרן החיד"א שאין לומדים משניות

שכתב מרן החיד"א (לב דוד פל"א) שגם ת"ח לא ימנעו מלומר סדר התיקון, וכך כתב, יען שמעתי כי קצת לומדים קבעו ללמוד פרק מהרמב"ם מהי"ד החזקה, ויש שלמד האידרא, ולא רצו ללמוד תיקון האר"י זצ"ל, פסוקי התחלת הפרשיות ונביאים וכתובים וסופן, את קסת"י נתתי, אשר לא טוב עשו לעשות במה לעצמן ולשנות מנהג כל ישראל. והגם כי יאמרו כי דלים הם ולא אסיקו בסתרי תורה, כמה דמסיק תעלה מבי כרבא, והתיקון הלז בנוי ומשוכלל על פי הסוד, רוח יזרענו, כי הגם כי לא ידעו רזי התורה מ"מ חיובא רמיא עלייהו ללמוד הסדר הלז בכל כלל ישראל. ומה גם כי כן יסדו המלך רבינו האר"י זצ"ל, ובשגם לא ידעו ולא יבינו על מה אדניה הטבעו, קריאתה זו הלילה, ומה גם מפורש בזוה"ק (ח"א דף ח') דתיקון לילה זו למלעי באורייתא מתורה לנביאים ומנביאים לכתובים ודרשות דקראי וברזי דחכמתא. ובכן ישתקע ולא יאמר שום לימוד בלילה הקדושה הזו עד אשר יקראו מתורה לנביאים ומנביאים לכתובים, ואח"כ ילמדו במקום שלבם חפץ בזוהר הקדוש ובמאמרי המדרשים המודפסים אצל התיקון, כי בזה יצאו ידי חובת אמרי קדוש בספר הזהר, ותימה על האנשים האלה המשנים. (במנין הקדישים עי' של"ה ומל"ח סי' ח' אות כב).

סח. עי' בזה בשו"ת יחו"ד (ח"ג סי' לב) ובהלי"ע (פרשת במדבר אות ג') וחזר בזה בחזו"ע יו"ט (עמ' שי). ולענין המשניות דעת השל"ה (מס' שבועות) שקוראים המשניות בסדר התיקון, ומובא בדבריו שגם מרן הב"י קרא המשניות. וכתב במועד לכל חי (סי' ח' אות יג) בשם מהר"ח הכהן, דהציווי להגות בתורה שבע"פ בדרשות דקראי וברזי דאורייתא, אך לא לשנות במשנה שהיא סוד שפחה דמטרוניתא, דבלילה זה הוא תיקון המטרוניתא ואין מקום השפחה במקום גבירתה. והקשה הגר"ח פ' ממעשה דמרן זצ"ל, יעו"ש.

בזה הלילה [וכ"כ בבא"ח במדבר ד']. וטוב יותר שיקדים לימוד התנ"ך לשאר כל הלימודים שרוצה ללמוד בלילה^{סט}.

עד. כתב הגאון ר' חיים פלאג'י בספר מועד לכל חי [סי' ח' אות יב] סדר הלימוד בלילה, שעל פי הנראה בזה"ק [בהקדמה ח.] יש ללמוד תנ"ך, תחילת וסוף כל פרשה וכל ספר^ע, מדרש רבה ומשה עלה אל האלהים, ואנכי ה' אלוֹקִיךָ, וגמרא פרק רבי עקיבא [שבת פח] ושאר מאמרים של מדרש שהם רשות, ואח"כ אדרת נשא שהוא ברזי דחכמתא^{עא}.
עה. נשים אינן בכלל לימוד לילה זה^{עב}.

סט. ראה בזה בקיצור הל' המועדים להגר"ש דבילצקי (עמ' כא) שכתב שהעיקר לפ"ד האר"י ז"ל הוא לקרוא את סדר התנ"ך שבתיקון והשאר אינו חיוב כ"כ, וע"כ הרוצה ללמוד במקום שלבו חפץ בגמ' וכו' ישתדל קודם כל לקרוא את סדר התנ"ך שבתיקון, וסדר התנ"ך ההכרחי ע"פ האר"י ז"ל הוא כפי הנדפס בתיקון של הספרדים הנקרא קריאי מועד וכו'. וכתב שם את המקומות שאפשר לדלג עליהם גם בתוך התנ"ך. ולעיל נתבאר מעלת התיקון.

ע. בטעם לזה כתב בשו"ת התעוררות תשובה (סי' רצז) שכשקוראים מעט מתחילת הענין וסופו נחשב כאילו קרא את כולו, וכן מוכח מהבית יוסף (סי' תכג) בשם הראשונים דמה שאנו מוסיפין בקדושה של מוסף בשבת ויו"ט תחילת ק"ש פרשת שמע ישראל וסופו ה' אלהיכם אמת, זה מתקנת הגאונים שבימי רב גזר מלך פרס שלא יקראו ק"ש, ותקנו חכמים שבאותו דור להוסיף כן בקדושה, הגם שאין יוצאין בזה חובת ק"ש, מ"מ נחשב כאילו קורא הג' פרשיות. וכן נראה באבודרהם שטעם התקנה היה בשביל שיצאו י"ח ק"ש.

עא. ומש"כ שם שאומרים קדיש לאחר תיקון חצות, תמוהים דבריו דבליל יו"ט לא אומרים אף תיקון לאה, והעיר ע"ז בשו"ת יבי"א (ח"ט בהארתיו על הספר מועד לכל חי) וחזר להעיר כן בחזו"ע יו"ט (עמ' שיא) ונ"ל כוונתו דבתיקון לאחר חצות יאמרו קדיש.

עב. כתב הגאון הבא"ח בשו"ת רב פעלים (ח"א בסו"י סי' ט'), הלימוד של ליל חג השבועות לא יאות אלא לזכרים, חדא משום שהם התחילו בתיקון בתחילתו בספירת העומר, והנשים לא נתערבו בתיקון זה של הספירה. והשנית, כי הלומדים הלימוד הקדוש הזה של ליל חג השבועות, נחשבים

עו. אונן בחג השבועות (או אבל שעדיין לא ישב שבעה, וכגון שנקבר ע"י נכרי או שמע שמועה קרובה), יכול ללמוד את הסדר של ליל שבועות [דג"מ סי' תקמח ומט"א סי' תקצו סק"ז]. ויש מחלקים בין הרגיל לזה בכל ליל שבועות, שיקרא את סדר התנ"ך לבין מי שאינו רגיל לקרוא את התיקון בכל השנים, שילמד דברים המותרים [קיצור הל' מועדים להגר"ש דבילצקי, עמ' כב].

עז. כאשר קורא פסוקים, טוב שיקראם בטעמי המקרא [של"ה מס' שבועות], ופסוקי איכה יקראם בלחש [כה"ח סק"ז] וללא ניגון של אבל. **עח.** קודם חצות הלילה יקרא קריאת שמע [בית ה' אות כג ומל"ח סי' ח' אות כג], ובפרט אם התפלל ערבית מבעוד יום. אך אין מברכים ברכת המפיל [שו"ת אור לציון ח"ג פ"ח סי"א].

עט. טוב מעט בכוונה מהרבות שלא בכוונה, ולכך האיש המשכיל ישקוף ויראה להתנהל לאטו בלימודו [בית ה' דף ערה ע"א אות כא].

פ. העוסק בחכמת האמת בשבועות רואה סימן יפה בלימודו [כף אחת ס"ס כב]. וכתב במועד לכל חי [סי' ח' אות טו] שודאי שלדור יתום כזה שאין איתנו יודע בסתרי תורה, אהני לן לימוד האדרא רבה קדישא, דקריאתה זוהי הללא, הגם שאינו מבין, כמו שכתב בשער

ונקראים שושבינין דמטרוניתא ואין ראוי להשתמש במעלה זו אלא רק הזכרים, ולא כל הרוצה ליטול את השם יבא ויטול. ונראה שלכך אמר רשב"י לחברייא, על ליל חג השבועות בהקדמת הזוהר (דף ח'), זכאה חולקכון בגין דלמחר לא תיעול כלה לחופה אלא בהדייכו, ע"ש, כי רק הזכרים יהיו שושבינין דמטרוניתא. וע"ש שחילק בזה בין שבועות להושענא רבא. ועוד נתן לזה טעם ע"פ הסוד, והמעייני יחכים, וכן הוא בספרו עוד יוסף חי בסדר וישלח. ובכה"ח (סי' תצד סק"ח) כתב על פי הטעם של הקשר לספירת העומר, שאשה שספרה את העומר יכולה לקרוא פסוקי התנ"ך. אך ע"פ הטעמים האחרים של הבא"ח נראה שאין לנשים קשר כלל בתיקון זה הלילה, ולפי הטעם שכתב הבא"ח ע"פ הסוד, אדרבה אין לנשים להכנס לעניני תיקון זה כלל. וכ"כ בחזו"ע (י"ט עמ' שי) דמנהג זה אינו לנשים כמש"כ ברב פעלים.

הגלגולים ח"ב. וכ"כ בבית ה' [דף ערה ע"א אות יט] שיקרא האדרא זוטא, כי תיקון גדול הוא מאד למטרוניתא כנודע מכמה טעמים.

פא. ישתדל לחדש חידושי תורה בחג הקדוש הזה. והוא סימנא טבא לכל השנה, ואם לא זכה לחדש, לכל הפחות ילמד או ישמע איזה חידוש אשר לא ידעו מקודם [כף אחת סי' כב אות ח' וכן במל"ח שם אות לד].

פב. קודם האדרא יאמר פתח אליהו, ואשרי האומר האדרא מעומד, והכל לפי כוחו של האדם, ושלא יהיה צד יוהרא [מל"ח סי' ח' אות יח].

פג. באשמורת הבוקר יחלקו את התהלים בין היחידים [כף אחת סי' כב אות ג' ומל"ח סי' ח' אות יט ועי' בספר יוסף בסדר בתפלה לסוף הלילה].

פד. גדולה מעלת לימוד תרי"ג מצוות בלילה ויום זה, וילמדם בכוונה עצומה, ולא כמצוות אנשים מלומדה, ויחשב לו כאילו עשאים [בית ה' דף רפב ע"ב]^{עג}. וגם בחו"ל קוראים את כל המצוות בלילה הראשון^{עד}.

עג. וכתב מהר"א חמוי (בית ה' דף רפב ע"ב), שאלו התרי"ג מצוות לא ניתנו כולם ביום זה, כי אם בז' זמנים ניתנו קצת מצות, א. אבינו אדם נצטווה ז' מצוות. ב. צדיק תמים נח נצטווה על אבר מן החי. ג. לאבינו אב המון גוים הוא אברהם נצטווה על המילה. ד. לאיש תם יושב אהלים יעקב אבינו סבא קדישא נצטווה על גיד הנשה. ה. וזאת ליהודה נצטווה על היבום. ו. במצוקים הרעים נצטווינו על קידוש החודש ופסח ופדיון בכורים. ז. שבת ודיניה במרה איפקד כמש"נ (שמות טו, כה) "שם שם לו חק ומשפט ושם ניסהו" והשמינית (מעל הטבע) על הר סיני. ועי' בזה בספר עקדת יצחק באורך. ולענ"ד קוראים את כולם ביחד בלילה זה לחברם יחד לתורה א' שנתנה ביום זה.

עד. ראה בספר כף נקי להמלוכ"ן רבי כליפא מלכה זצ"ל (עמ' קכב, נדפ"מ ע"י ידידנו הג"ר משה עמאר שליט"א), שהביא מנהג שהיו קוראים מצוות הלא תעשה, ובלילה השני המצוות עשה, לקיים סור מרע ועשה טוב, וכתב וז"ל, ונ"ל כי לא יפה הם עושים, כי מלבד שמהפכים את הסדר שסידר הרב המחבר ומבלבלים לשונו וסדרו, אלא שמהפכין ג"כ סדר המצוות ממה שנתנם לנו משה רבינו ע"ה, שהתחיל ב' הדברות במצוות עשה, שהיא "אנכי ה' אלהיך" (שמות כ, ב. דברים ה, ו), שהיא מצוות עשה להאמין במציאותו יתברך, וכן "נעשה ונשמע" (שמות כד, ז), עשה ול"ת, וכן זכור ושמור, וכן סדרו של הרמב"ם בספר המצות

פה. העוסק בתורה בלילה קדוש זה, ומגישים לפניו תה או קפה, אף שעבר זמן בין כוס לכוס, אינו צריך לחזור ולברך, וראוי שיכוון בברכתו לפטור כל מה שישתה. ומכל מקום אם יצא מבית הכנסת וחזר, אף שהניח שם אנשים, אין זה מועיל וצריך לחזור ולברך^ע. אך היוצא לבית הכסא, אינו צריך לחזור ולברך^ע.

פו. מי שנרדם בלילה על הספסל או השלחן לזמן מה, אינו צריך לברך ברכות התורה בקומו [שו"ת באר המים סי' א' וב' וכה"ח סי' מז ס"ק כז].

וביד החזקה משנה תורה, וכן כתב האבודרהם. ולכל זה נתכוון החכם המסדר, והמשנה ידו על התחתונה, והמדקדקין נהגו לקרות סדר המצות להרמב"ם, ולא סומכים על קריאת האזהרות לרשב"ג, כי הם על דעת בה"ג. וגם אזהרות לר"י ב"ר, כולם הלכו בשיטת בעל הלכות גדולות, שלדעת הרמב"ם ז"ל יחסרו לו מצות ויותירו מצות דלא שייכי. וכמו בשרשי המצות להרמב"ם בספר המצות שלו ובהקדמתו לס' הנזכר על משוררי ארצו (ירמוז לרשב"ג ולריב"ר), שלא הניחו דבר ממלאכת השיר, אך לא כיונו להלכה, שהלכו בדרך בה"ג, יע"ש. ואילו אנו שומעין כאילו קול מן השמים, הלכה כמותן, וכמ"ש הרא"ה בהקדמת ספר החינוך ומחשבים אחרים, אע"פ שראו כמה שחלק עליו הרמב"ן ז"ל במנין המצות בטוב טעם ודעת, לא נטו מדרך הרמב"ם ומניינו. וזכור נא מ"ש הרב בעל של"ה בתחלת חשבוננו למצות בסדר הפרשיות (הקדמת תורה שבכתב סי' כ'), שסילק מעל הרמב"ם ז"ל תפיסות ותולונות בעל הסמ"ג וזולתו. וכתב עליו ה' אמת ומשה אמת ותורתו אמת, שעל כן העתיק אותם בעל ס' התקונים (לליל שבועות), וכן קורים אותם בקריאת הלילה, והזכיר גם מן הטעויות שנפלו בהם, והרוצה להגיה אותם יראה בהקדמת ספר החינוך, כי שם הם מסודרים בסדר הגון ובלי טעויות. ע"כ.

עה. שו"ת ביי"א (ח"ו או"ח סי' כז, ועי' בח"ח או"ח סי' כב אות לא וח"ט או"ח סי' קח אות פו) וכ"כ בשו"ת יחו"ד (ח"ו סי' יא) ובחזו"ע יו"ט (עמ' שיא).

עו. כן דעת מו"ר מרן הראש"ל הגר"י יוסף שליט"א.

לילה שני בחו"ל

פז. בחוץ לארץ ליל שני ויומו כיום ולילה ראשון, ועיקר המעשה במרן הקדוש זיע"א היה בלילה השני [עי' מל"ח שם אות מב]. ומכל מקום יש לקבוע זמן מה ללימוד תורה, וטוב שיקרא את סדר התנ"ך, ואם יקרא גם תרי"ג מצוות ואדרא זוטא, אשריו ואשרי חלקו [בן איש חי סדר במדבר אות ז' וכי בא מועד ס"מ].

פח. מי שאינו יכול להתפלל כראוי מחמת עייפות, מוטב שישן מעט בלילה^{עז}. אך אין ללכת לישון אחר מחצית השעה קודם עלות השחר^{עז}.

תפלת שחרית

פט. המהדרין טובלין באשמורת [שער הכוונות דף פט ע"א], ואם לאו יעשה טבילת ידים [עי' מל"ח סי' ח' אות כה וכ"כ בבית ה' דף רעה ע"א אות כד ומקו"ד בזה"ק פרשת אמור], וסודה נורא הוד. ומכל מקום לא יטבול בחמין, אף שהוחמו מערב יום טוב, ושיעור מים חמים הוא יותר מ37 מעלות

עז. הגאון יעב"ץ בספר עמודי שמים, מועד לכל חי (סי' ח' אות כא), בית ה' (דף ערה ע"ב אות ב'), ערוך השלחן ועו'. וע"ע בזה להלן.

עח. חזון עובדיה (יר"ט עמ' שיג) בשם שו"ת בנין עולם (סי' א'), וראה שם שכתב שזה חמור יותר מאכילה קודם התפלה, וכדמוכח בפ"ק דברכות, במ"ש אדם בא מן השדה וכו', אוכל קמעה וכו' ונמצא ישן וכו', הרי דחשש שינה יותר גדול מחשש אכילה. והתם מיירי שעוד לא הגיע זמן תפלה וק"ש, וכמ"ש תר"י במשנה קמייאת דברכות, וכ"כ הרשב"א, והב"ד הב"י (סי' רלה) והסכים לזה הלכה למעשה. ואפי' לתוס' והרא"ש דפליגי וס"ל דלא נאמר זה קודם זמן ק"ש של ערבית, היינו דוקא באכילה, אבל בשינה מודו דודאי יש חשש שישן ויעבור זמן ק"ש ותפילה בצבור. ועש"ע שחילק בין מי שהיה ניעור כל הלילה, שלא ישן חצי שעה קודם היום, מפני שדרכו בזה לישן הרבה, ודמי לסעודה גדולה, דחיישינן שמא תקפתו שינה, ובשונה לזה מי שמתעורר משנתו ורוצה להמשיך לישון, ה"ז דומה לסעודה קטנה שמותר, ויותר נכון שימסור שינתו לאחרים להקיצו משנתו, דבכה"ג מותר. ע"כ.

[שו"ת אור לציון ח"ג פכ"א אות א']. ומנהג בני אשכנז להקל בזה ולטבול במים שהוחמו מערב יום טוב [שו"ת באר משה ח"ו סי' לא וארחות רבינו עמ' קנב שכך נהג בעל הקה"י]. ובצאתו בשלום מן הטבילה יזדרז וילך לבית הכנסת להיות מעשרה ראשונים, כי כמה תועליות נמשכו מזה [כמש"כ בספר וימצא דודאים, ערך תפלה, עשרה ראשונים]. ושמעתי ממו"ר מרן הראשון לציון הגאון ר' יצחק יוסף שליט"א להמנע מטבילה זו מחמת כמה מכשולים שעולים מזה, ויותר טוב שיעסוק בתורה בזמן זה.

צ. בזמן עלות השחר, יש ליטול ידיים ללא ברכה, אך כל זמן שהאדם ניעור ולומד תורה, אפילו שעלה כבר עמוד השחר, אינו צריך להפסיק כדי ליטול ידיו, וכן יכול ללכת ד' אמות. וכן אין צורך להקפיד שלא לגעת בעיניו ומלבושיו. אך אם הפסיק מלימודו, צריך מיד ליטול את ידיו [הליכות שלמה עמ' שעה, ועי' להלן ספ"ט].

צא. זמן ברכות התורה הוא אחר עלות השחר, ואף מי שהיה ניעור כל הלילה יכול לברך ברכות התורה ללא כל חשש, ואין צורך לשמוע הברכות ממי שישן [חזו"ע יו"ט עמ' שיב ובמק"א הארכתי בזה]. וכן שאר ברכות השחר יכול לברך בעצמו, מלבד ברכת על נטילת ידיים שאין מברכים כלל [ש"ע סי' ד' סי"ג ונו"כ שם, ובתשובה הארכתי], ומנהג בני אשכנז לברך ענט"י אם נצרך לנקביו [הליכות שלמה עמ' שעון].

צב. על פי הסוד מברכים ברכות השחר אחר חצות הלילה, אך בכל מקום שנחלקו הפשט והקבלה, אנו הולכים כדברי הפשט, ולכן יברך ברכות השחר לאחר עלות השחר^{עט}.

עט. הנה בדברי הרא"ש בתשובה (כלל ד' סי' א') משמע שיש לברך רק לאחר השינה, שכתב שהמשכים ללמוד קודם עמוד השחר יברך על נט"י, אלהי נשמה וכל סדר הברכות עד ברכת התורה, וברכת התורה בכלל וילמוד, ופרשת התמיד לא יקרא עד שיאיר היום, וכן אשר נתן לשכוי בינה לא יברך אלא ביום, וכן הוא בפסקיו (ברכות פ"א סי' יג), וכ"כ האבודרהם (עמ' לא) בשם מחזור ויטרי וספר המנהיג (הל' תפלה סי' יב), והב"ד הטור ובית יוסף (סי' מז), וכ"פ בשלחן ערוך (סי"ג). ובשער הכוונות (דף א' ע"ד ובדרוש א' מדרושי הלילה דף נח ע"א) כתב זמן

צג. כל עוד עוסק בלימודו, אין צורך להפסיק לברך ברכות התורה [שו"ת מהרש"ג ח"א סי' סב והליכות שלמה שם], אך טוב שיברך אחר שעלה עמוד השחר. ושמעתי ממור"ר מרן הראש"ל הגאון רבי יצחק יוסף שליט"א שבעלות השחר יכריז הגבאי ויברכו ולפ"ז גם יטלו ידיהם.

צד. הנמנעים מללמוד אחר זמן עלות השחר לפי שיטת הגרי"מ טיקוצינסקי מחמת הספק, אינם עושים כראוי.

הברכות הוא מחצות הלילה אף שלא ישן ואפי' דעתו לישון, וכן הוא בדברי הרש"ש בנהר שלום (הקדמת חצות הלילה, דף פז ע"א) וכ"כ המג"א (סי' מז ס"ק יג) בשם כתבים. וכ"כ כמה מהאחרונים, ומהם בכה"ח (סי' מז ס"ק מט) שזמן ברכות שזמן תחילת ברכות השחר הוא בחצות הלילה. ויש לזה יסוד בזה"ק (סדר ויקהל דף קצה ע"ב).

ויש שהגדילו לעשות ולומר שאדרבה יש חיוב מחצות הלילה, ואף שעוד לא הלך לישון, וזה דלא כמ"ש הבן איש חי (סדר תולדות אות יד) שאף שלדברי רבינו הרש"ש ז"ל יכול לברך ברכות השחר אחר חצות, מ"מ כיון שדעתו לישון אחר חצות מנהיגנו שלא לברך אלא עד אחר הקימתו מן השינה, ואינו אנחנו מברכים ברכות השחר תכף אחר חצות אלא רק בזמן שאנו נעורים כל הלילה וכו', דאז אנו מברכין ברכות השחר תכף אחר חצות לילה, חוץ מברכת התורה דמברכים אותה אחר עמוד השחר. ע"כ. ועי' בשו"ת רב פעלים (ח"ד או"ח סי' א') שכתב שנוהגים ע"פ דברי הרש"ש לברך מיד בחצות, אף שרוצה אח"כ לישון. ואפשר ליישב הסתירה בב' אופנים, או שרבינו הבן איש חי חזר בו בזה ממ"ש בבן איש חי, וכתב משנה אחרונה בספר רב פעלים ח"ד שנדפס לאחר הבן איש חי, או מאידך אפשר לומר שמה שכתב בספר בן איש חי הוא להמון העם, וזה עיקר ודלא כמ"ש בשו"ת רב פעלים שכתב ליחיד סגולה. וע"ע בפר"ח שכתב שהרא"ש לא בא לחלוק אלא אורחא דמילתא נקט, וראה עוד ביד אהרן, מטה יהודה, חסד לאלפים (סי' מז סק"ו), פתח הדביר (סי' ו' סק"ב) וכף החיים פלאגי (סי' ט' אות א'). ולכן לעניין מעשה אין לברך ברכות השחר עד שיעלה עמוד השחר, ובפרט לפ"ד מרן בש"ע (סי' מז ס"ג) שאין לברך ברכת הנותן לשכוי בינה קודם שיאור היום.

צה. מי שבירך בטעות ברכות התורה לפני שהגיע זמן עלות השחר (ע"ב דקות קודם הזריחה), בהיות ויש ספק אם צריך לחזור ולברך, ישמע מאחר, או שיכוין לצאת ידי חובה באהבת עולם^פ.

צו. ברכת אשר יצר יברך רק אם נצרך לנקביו.

צז. יתגברו בתפלת שחרית, ולא ינום ולא יתנמנם בקריאת שמע או בברכות ובקריאת התורה, כי אז יצא שכרו בהפסדו, כי הכל הולך אחר החיתום [בית ה' דף ערה סע"א]^{פא}.

פ. עי' בשו"ת האלף לך שלמה (ח"א סי' לג) שכתב דיש לחזור ולברך, ובשו"ת מעשה נסים (ח"ב סי' ג') כתב שאי"צ לחזור. ומ"ש שישמע מאחר, וכ"כ גם בנטעי גבריאל (עמ' קלו) ובקונט' כי בא מועד (ס"ג).

פא. ראה מה שכתבתי בעניין זה בספר מועדי ה' ר"ה (הל' הסליחות סי' ב' סי"א) שהקם לסליחות באשמורת הבוקר, יתאזר בעוז ותעצומות שלא ינום ולא יישן בק"ש וברכותיה ובתפלה עד גמירא, והעובר ע"ז יצא שכרו בהפסדו, ויותר טוב שלא יאמר הסליחות. וכלל גדול אמרו בעבודת ה' לשמור העיקרים ולהוסיף בחסידות, ולא לזלזל בעיקר ולקיים התוספת, וכמ"ש הגאון החיד"א במורה באצבע (אות רמ"ה ורמ"ו), ועי' בברכ"י (יו"ד סי' של"א סק"כ), וכ"כ במועד לכל חי (אות כ"ב) ובספרו כף החיים (סי' יא אות כ"ג). וכן בחזו"ע (הל' הסליחות אות י') בשם ספר וימהר אברהם (מע' ת' אות תרכ"ד) כתב לגבי מי שעושה תיקון כרת ואינו יכול להתפלל כראוי, מוטב שלא יהיה ער בלילה, וזה מש"נ (תהלים מב, ט) "ובלילה שירו עמי", דהיינו כמו שדרשו (ע"ז ג:) כל העוסק בתורה בלילה, הקב"ה מושך עליו חוט של חסד ביום, וזהו כתנאי "תפלה לאל חי", שיאמר כראוי ויהיה יודע למי מתפללים.

ועוד כתב בזה מרן החיד"א בספרו ברכי יוסף (יו"ד סי' של"א סק"כ), ויותר מהמה בני הזהר במשקל החסידות ובין תבין בינה לעתים. וכן הביא מה"ר ידידיה מונסוניגו בספרו שו"ת דברי אמת (סי' א') ומ"ש בשם כף אחת, ככל הנראה הוא ט"ס. וגם הזהיר ע"ז המלוב"ן רבי כליפא מלכא בספר כף נקי (עמ' קכא, בהוצאת אורות המגרב, תשע"ד), וז"ל, באתי להזכיר וגם להזהיר לנזהר ויזהיר כזהר הרקיע, הנהגים ללמוד ליל חג השבועות הסדר הנתקן בתיקונים שנעשו לקרות בלילה הזה, מה טוב חלקם, אם כח בהם לעמוד בהיכל המלך ה' צבאות, להתפלל למחר בלי מתנמנם, או כמעט נרדם בק"ש וזמירות ותפלה

צח. יאמרו קריאת שמע בקול רם בדקדוקיה ובטעמיה ובכוונה גדולה. בכדי לעורר את העם, וכן מפני שבקריאת שמע רמוזים עשרת הדברות [מועד לכל חי סי' ח' אות כח].

צט. אחר תפלת שחרית קוראים את ההלל השלם בברכה.

ק. מנהגנו שאין אומרים י"ג מידות בפתיחת ההיכל ביום טוב, וראוי להנהיג כך בכל מקום בדרכי נועם^{פב}. אך תפלת ריבונו של עולם

וקריאת ס"ת ביום מתן תורתנו, בשרידים אשר ה' קורא, כאדונינו הרשב"י ע"ה וחבריו. אבל מי שאין כח בו לעמוד כמו שהורגל, או הלומד מעט ומתענג בשיחה ושתייה ועשן ח"ו, לא די לו שלא טוב עשה, וכמו שהרבה להוכיח על זה בעל טור ברקת (לר' חיים הכהן, סי' תצה ותקכ"ח), ומתבטל מעונג י"ט בעבור הבל ורעות רוח, אלא ח"ו ענוש יענש על בטול ק"ש [ותפלה] ביום הנכבד הזה. ולדעתי מי שלא יוכל לעמוד על עצמו בלי שינה, וכ"ש מי שמבלה הזמן בשיחה בטלה ותענוגים, טוב לו ללמוד מעט לזכר, ולישן, כדי שלא יתבטל מק"ש ותפלה שהם מצות התורה, בשביל מנהג ותיקין שנתחדש אצל כל בעל הבית ואינו נעשה כתקנו, ובפרט לעושים ליוהרא, המקום יכפר בעדם, ומצא חן ושכל טוב בעיני אלהים ואדם. ובעל חמדת ימים (מועדים פ"ג דף נז ע"ב) הרבה להוכיח על זה, וכתב (שם דף ס ע"ב) איך תקובל התוספת אם לא נעשית החובה, יפה אמר, חן חן לו, ושפתים ישק.

פב. הנה בשער הכוונות (דף פט ע"ב) כתב לומר י"ג מדות בפתיחת ההיכל של חג שבועות והב"ד בברכ"י (סי' תפח סק"ה) ובכף החיים (סי' קלד ס"ק יא). אך מאידך כתב בשער הכוונות (דף קג ע"ד) שבליל הושענא רבה אסור לומר י"ג מדות כלל, והב"ד בכה"ח (סי' תרסד סק"ג), ואם בחול המועד אסור כל שכן ביו"ט. ועי' במורה באצבע (סי' ז' אות ריד) שכתב לגבי פתיחת ההיכל של פסח לומר יהיה רצון ולא הזכיר מ"ג מדות כלל, וכיו"ב בספרו כף אחת (סי' כג) גבי יו"ט של שבועות. וכ"כ בשו"ת תנא דבי אליהו מני (הל' ר"ה עמ' תיא) דבק"ק אומרים י"ג מדות והוא נוהג שלא לאמרם וכן בספרו שיח יצחק (דף קסה ע"ב) וכ"כ במעשה נסים כדורי (דף קלג ע"א) בשם מהר"ש ויטאל בחמדת ישראל שתמה מאוד איך אומרים י"ג מדות בר"ה. וכן בשו"ת זבחי צדק (ח"ג סי' קנ), חזו"ע (פסח עמ' רמה, ימים נוראים עמ' קט ויו"ט עמ' פט). וכן העלה בשו"ת יצחק ירנן ברדא (ח"ב סי' כט) והגאון ר' יעקב הלל בקובץ מקבציאל (גליון כ"א ניסן תשנ"ו עמ'

הנדפסת במחזורים, בין מה שכתב האר"י ז"ל ובין מה שהובא בשם ספר חמדת ימים, ישתדלו מאוד לומר אותה בכוונה, שיש בתפלה זו הרבה מעלות^{פג}.

צה). וכך היה מנהג ארם צובא שלא לומר כלל הי"ג מדות, וכן מנהג תונס היה שלא לומר (עלי הדס פ"ח סי"ח). וכן הוא מנהג מרוקו כמ"ש במגן אבות (סי' תקפ"ב) וכן במחזור אבותינו (עמ' 244). וגם הגאון ר' בן ציון מוצפי שליט"א בספרו שופר בציון (פ"ד סל"ז) כתב להימנע מלומר, ושגם אביו המקובל הג"ר סלמן מוצפי זצ"ל היה נמנע, ואף שפעם אחת היה במקום שאמרו, שתק ולא אמר עמהם כלל, וע"ש השהביא עוד שסברו שלא לומר. וע"ע שו"ת בנין ציון (ח"א סי' לו) גבי ב' רשויות.

פג. הנה הגאון ר' יעקב עמדין זצ"ל יצא בכל תוקף כנגד ספר זה בטענה שחיברו נתן העזתי מהשבתאים, וראה בזה בספרו שאילת יעב"ץ (ח"ב סי' פג) שהמטיר עליו אש וגפירת, וכן בספרו תורת הקנאות, ואחריו נמשכו כמה מחכמי האשכנזים. אך כבר נתברר שספר זה נתחבר על ידי רבי בנימין הלוי אשר היה מקובל גדול וחי בתקופת האר"י ז"ל ותלמידיו. והגר"ח פלאגי בספר כל החיים (סי' יט) כתב שנתחבר על ידי שלשה רבנים גדולים שכתבו כן ע"פ תורת הסוד, ותמה על היעב"ץ מה חרי האף הגדול הזה, ומאחר שהגאון ר' יעקב אלגאזי, המוציא לאור של ספר חמדת ימים עיטר את הספר בהסכמת הגאון ר' חיים אבועלפייא והגאון מהר"י הכהן בעל בתי כהונה, מי שם פה להרהר אחר הספר, ומעיד אני עלי שמים וארץ כי מר זקני הגאון בעל חקרי לב שהיה שקוד תמיד בלימוד ש"ס ופוסקים ובפסקי הלכה היה לומר תדיר בספר חמדת ימים, ואמר, שבכל שבת ומועד, ע"י לימודו בחמת ימים היה מרגיש הארה קדושה מקדושת שבת ויו"ט ע"י הלימוד בספר הקדוש הזה.

ועוד תמה על היעב"ץ, שהרי הוא עצמו מודה ומסכים שעבר על כל הספר ולא מצא רמז לעניין שבתי צבי מלבד ענין ספירת העומר והברכה לבנים, שהוא מדקדק ומקפיד דוקא ביד אחת (ויש לזה טעמים ע"פ הסוד), א"כ הרי הוא מודה כי בכל הספר הזה אין בו שום נדנוד עבירה חלילה ממה שחשבו, א"כ מה יענה ליום שידובר בו כמה דינים ופוסקים ומוסר מלכים מרז"ל והמקובלים ז"ל אשר נתונים המה בתוך ספר הלזה כי כולם נכוחים למבין וישרים למוצאי דעת, וכי בשביל שפוסק או רב אחד יפסוק איזה דין

והוא תמוה עליו ועל דעתו, בשביל זה יוציאנו מן הכלל, אפי' טעה בדבר מפורש ובדבר משנה, כבודו במקומו מונח וכו'. וגם על מה שתמה על ספירת העומר שהיו סופרים לאחר הסדר, כבר ענה ע"ד מרן החיד"א במחב"ר (או"ח סי' תפט) ובחיים שאל (סי' י"ד אות ב') שכן נמצא לג' הגבורים, הרמ"ע, מוהר"ן שפירא בעל מצת שמורים והרמ"ז ז"ל. ועוד עמד מהרח"פ ודחה כל הטענות אשר העלו כנגד הספר הנז'. ועוד כתב שמרן החיד"א היה ניצוץ של הרב חמדת ימים, ובא לתקן מה שהיה מדבר קטגוריא על החוטאים, ולכן לא תמצא בכל מוסרי החיד"א שדיבר קטגוריא.

וגם מצאנו בזה לעוד מגדולי הדורות ששיבחו את הספר, וכתבו מדבריו, ומהם מרן החיד"א, וכן הרש"ש אשר היה ראש המקובלים בדורו ומנחיל תורת האר"י ז"ל, וכתב בספר אמת ליעקב ניניו (שפת אמת, דף קב ע"א) תפלה שסידר הרש"ש לאומרה בכל לילה בתיקון חצות והיא הבט משמים וכו', ותפלה זו כבר מופיעה בספר חמדת ימים (ח"ב הל' ר"ח פ"א), וזה על אף שכתב הרש"ש בנהר שלום שאינו סומך על ספרי המקובלים החדשים ומהם החמדת ימים (ולולי היה חושב שיש עוררין על ספר זה לא היה נמנע מלכתוב, ורק כתב שאינו מעיין בו).

וכן הגאון ר' חיים מוולאזין דיבר במעלת ספר זה, וגם העיד שהגה"צ בעל יסוד ושורש העבודה הורה לבניו ללמוד בספרי מוסר ובראשם ספר חמדת ימים ולאחריו ספר ראשית חכמה (ראה בזה בספר אבי הישיבות עמ' קפד). וכן הייתה דעת מרא דארעא דישראל רבינו הבן איש חי, וכמ"ש הג"ר עזריאל מנצור שליט"א בהקדמת ספר חיים לראש, והוסיף שמה שתיקן הבא"ח כמה תפלות אחרות, הוא מחמת שהרב חמדת ימים כלל בנוסח התפלות דברים שהם על פי הסוד, ולכן בשביל כלל הציבור תיקון תפילות אחרות בהשמטת אותם קטעים, וגם שיהיו מכוונים ע"פ ספרי האר"י ז"ל היותר מקובלים וקבלת הרש"ש. וגם בכף החיים הזכיר את ספר חמדת ימים במקומות רבים.

ועל כולם, הנה דעתו הרמה של מרן אביר הרועים הגר"ע יוסף צוק"ל, ראש וראשון לכל דבר הלכה, כתב מפורש בזה בכמה מקומות, וחד מהם בהסכמה לספר חמדת ימים שנדפס מחדש בשנת תשס"ב, והעתיק לשם את דברי מהר"ח פלאג'י בספר כל החיים, וכתב שאין דבריו צריכים חיזוק. ועוד הוסיף וכתב בזה בהקדמת ספרו חזון עובדיה על ד' תעניות, שאין כל ערעור בספר זה, ודחה את דברי הרב חמשה מאמרות ממונקאטש, שהרחיב פה

קא. יש שנהגו לשורר אקדמות קודם עליית הכהן לספר תורה,^{פד} אך הספרדים לא נהגו לומר האקדמות^{פה}, אך יש שנהגו לומר נוסח הכתובה המובא במחזורים, ויש אומרים שזה מסוגל ליראת שמים^{פו}.

קב. ביום זה מוציאים ב' ספרי תורה, בראשון קורין חמשה עולים, מבחודש השלישי [שמות יט, א], עד "ולא תעלה על מזבחי" [שם כ, כב. ש"ע סי' תצד]. והוא על פי דברי המדרש [ילקוט'ש יתרו רמז רעא], אמר הקב"ה לישראל בני היו קורין את הפרשה הזאת בכל שנה ושנה, ואני מעלה עליכם כאילו אתם עומדים על הר סיני ומקבלים את התורה, אימתי, בחודש השלישי^{פי}.

בלשון מדברת גדולות כנגד מהר"ח פלאגי, ולא נתקררה דעתו עד שהפריז על המדה, לדבר תועה בדברי גנאי על הספרדים ורבניהם (וזו הייתה דרכו, וכבר השיגו עליו בכ"מ ומהם בשו"ת ויאמר מאיר סי' י', וגם אני הקטן השגתי על דבריו זה מכבר בספר מועדי ה' חודש אלול, עמ' נח). ולכן הס מלערער על ספר זה. וגם מר בריה דרבינא, מרן הראשון לציון הגאון ר' יצחק יוסף שליט"א כתב בספרו ילקוט יוסף (פסח ח"א עמ' פה) שאין חשש בתפלות אלו, וכן כתב בספרו עין יצחק (ח"א עמ' תקו).

פד. כ"כ מהרי"ל ובמנהגי מהר"א טירנא הל' שבועות, ושם כתבו לומר אחר פסוק ראשון, וכתב הט"ז (סי' תצד סק"ב) דהוי הפסק, ולכך יאמרוהו קודם שהכהן מברך. ובשער אפרים (סי' י') כתב לקיים מנהג ראשונים שהוא מנהג ותיקין, ושאין כח לבטלו, וכ"כ הא"ר (סק"ה). ועי' פמ"ג במש"ז.

פה. וכן היה מנהג ורמייזא, ובהגה' שם כתבו שהיה חזן א' שאמרו בקול נעים ובכוונה גדולה, ואחר שסיים לקח אותו אלוקים.

פו. ליקוטי מאיר (סי' יד), הב"ד באוצר הידיעות אסיפת גרשון (עמ' 8). ובכתובת התורה, כתב במועד לכל חי (סי' ח' אות כט) שיש לומר תמ"ח לאלף השלישי ולא תמ"ז.

פז. מט"מ, רוח חיים (סי' תצד סק"ב) ובית ה' (דף רעז ע"ב אות יד). ומה שאין קורין שור או כשב, כתב לבאר בבית ה' (שם ע"א) בשם נהר שלום, שהרי כבר קראו כן ביו"ט שני של פסח. ותמה ע"ז וביאר שדוקא בשבועות אין לחזור שור או כשב דכיון דביום ב' של פסח הוא יום ראשון של קצירת העומר, וקרינו כל ענין העומר, אין לחזור לקרות עוד עניינו בשבועות, שכבר יצאנו

קג. נהגו שחכם הקהל קורא את עשרת הדברות [מקו"ח וסידור יעב"ץ], ויש שאמרו קודם עשרת הדברות, פסוק [תהלים סח, יח] "רכב אלהים רבותים אלפי שנאן ה' במ סיני בקדש" [מג"א סי' תכה סק"ח], והנוהגים כן יאמרוהו קודם הברכה.

קד. אין מפסיקים בעליות בקריאת עשרת הדברות [בית ה' דף רעז ע"ב אות יא וי"ב].

קה. אין לעמוד בקריאת עשרת הדברות^{פח}. ומכל מקום מי שמתפלל בקרב בני אשכנז הנוהגים לעמוד בקריאת עשרת הדברות, יעמוד מעט

י"ח בקריאתו בתחילת זמן הספירה, ומה בצע שנחזור ונשנהו בסוף ימי הספירה, אך פרשת כל הבכור, אין שום פקפוק לקרות כל סדר המועדות בכל מועד ומועד (וע"ע בספרו בית שמחה הל' ס"ח).

פח. כתב מרן בבית יוסף (או"ח סי' א') מהא דתנן (תמיד לב:), אמר להם הממונה, ברכו ברכה אחת והם ברכו וקראו עשרת הדברים, ואף דאמרינן (ברכות יב.) שביטלום מפני תרעומת המינים, ופ"י רש"י, שלא יאמרו לעמי הארץ אין שאר התורה אמת, ותדעו שאין קוראין אלא מה שאמר הקב"ה ושמעו מפיו בסיני, איכא למימר דהיינו דווקא בציבור אבל ביחיד דליכא משום תרעומת המינים טוב לאמרם, שעל ידי כן יזכור מעמד הר סיני בכל יום ותתחזק אמונתו בזה.

ומ"ש ביטלוהו, כ"כ גם רב נסים גאון בשם בתלמוד ארץ ישראל, והביא ביפה עיניים שכן הוא בירושלמי (פ"א ה"ה). וכ"כ בדרכי משה (סק"ג), והוא עפ"ד הרשב"א בתשובה (ח"א סי' קפ"ד), ששאלתם האם מותר לומר עשרת הדברות בשחר בבית הכנסת, תשובה, אסור לעשות כן כדאמרינן דביטלום מפני תרעומת המינים. וכ"כ בדרישה ותירץ מה שהקשו למה לא הביא הטור החילוק בין ציבור ליחיד, אלא ודאי מיירי ביחיד, שהרי כתב שישכים קודם עלות השחר ויאמר, וק"ל. ועוד הביא בשם רבו (חידושי מהרש"ל לטור) לתרץ שלא מנעו מלומר עשרת הדברות אלא כמו שנהגו לקבוע בברכות כמו ק"ש, וכלשון המשנה בתמיד, אבל בלא ברכה לית לן בה, ודוק, עכ"ל. וכן הנהיג הוא לאמרן ברבים בבית כנסת של בחורים שהיה מתפלל עימהם והש"ץ אמרן קודם ברוך שאמר בקול רם, וע"ע בתשו' רש"ל (סימן ס"ד). וכדבריו נקט גם

המהרש"א, שאפשר לאמרו בציבור קודם ברוך שאמר. והאחרונים נקטו איסור בזה וכמ"ש גם המג"א (סי' א' סק"ט), והוסיף שלכך אין כותבין אותו על קונטרס המיוחד לציבור, וכ"כ בט"ז (סק"ה), ועי' בבית יעקב (סי' קנה). ובכף החיים (סי' א' ס"ק לב) כתב בשם שער הכוונות, גם הייתי נוהג לומר בכל בוקר קודם התפילה פרשת המן ועשרת הדברות וכיו"ב בפרשות אחרות, ומנעני מורי ז"ל שלא לאמרם ובפרט בעשרת הדיברות הזכיר לי טעמו של דבר, כי הרי בימים הראשונים קבעום בתפילה ומפני המינים שלא יאמרו שאין עוד ח"ו תורה מן השמים אלא עשרת הדברות בלבד, לכן ביטלום ומי זה יערב אל ליבו לחזק את המינים ולנהוג מה שביטלום רז"ל בגמ', עכ"ל. והביאו מחב"ר (אות ח').

ואמנם מרן החיד"א בספרו טוב עין (סי' יא) כתב בעניין זה, וס"ל דלא דמי למה שאסרו משום תרעומת המינים, כיון שקוראים בספר תורה בכל שבת ויום טוב, ואף ביום חג השבועות שקוראים עשרת הדברות קוראים גם חלק מפרשת יתרו, מוכח שהכל אמת, אלא שעומדים בקריאת עשרת הדברות, להיות יסודי התורה ונכתבו בלוחות הברית, והקב"ה אמרם לכל ישראל. ויחד כל העם וינעו ויעמדו מרחוק. ולכן עושים זכר בקימה בעת אמירתם, ואין בזה משום תרעומת המינים. וכ"כ בספרו כסא רחמים עמ"ס סופרים (פיי"ב ה"ה) וע"ע בספרו לדוד אמת (סי' ז' אות ה').

אך הרמב"ם בתשו' (פריימן, ירושלים תרצ"ד, סי' מז) כתב אודות חכם א' שהורה שכל איש אשר יעמוד בעת קריאת עשרת הדברות ראוי לגעור בו, לפי שמעשה זה מדרכי המינים הוא, שאומרים שיש יתרון לעשרת הדברות על שאר פרשיות התורה, וכל דבר שיש למינים פתחון פה עליו חוץ מדעת רבותינו ז"ל, ראוי לנו לפרסם המחלוקת עליהם, וכמ"ש (יומא ב.) מטמאים היו את הכהן השורף את הפרה להוציא מלבן של צדוקים. וכחם א' נחלק עליו, והביא ראייה מאנשי בבל שהיו נוהגים לעמוד בעת קריאת עשרת הדברות, וחזר והשיב החכם הראשון, שאין ראייה ממנהג בבל, ששורש הדבר היה מפני שהיו מזמינים את הראש מתיבתא לעלות לתורה ולקרות עשרת הדברות, והקהל היו עומדים לכבודו, והרואים את מנהגם נשתבשו וחשבו שעומדים מפני קריאת עשרת הדברות. והשיב ע"ז הרמב"ם, שהוראת החכם הראשון היא הנכונה וראיותיו כולן אמתיות, ושכל מקום שמנהגם לעמוד בעת קריאת עשרת הדברות ראוי למונעם מזה, בהיות שמגיע מזה הפסד אמונתנו, שיבואו

לחשוב ולהאמין שיש יתרון לעשרת הדברות על שאר התורה, וזה דבר קשה עד מאוד, שהאומר אין תורה מן השמים אין לו חלק לעוה"ב, כמבואר במשנה בסנהדרין (ז). ואין הבדל בין מי שמכחיש את התורה בכללה לבין המכחיש פסוק א' מן התורה, וכמבואר בגמ' שם (ט), שהאומר כל התורה מן השמים חוץ מפסוק זה שמשה מפי עצמו אמרו, אין לו חלק לעולם הבא. ולכן ראוי לסתום כל הפתחים המביאים לאמונה רעה זו, ולכן ביטלו קריאת עשרת הדברות בכל יום, מפני תרעומת המינים. ומה שטען החכם האחר שאנשי בבל נוהגים לעמוד, אין טענה זו כלום, לפי שאם נראה אנשים בריאים וחולים, לא נחלה אנחנו את הבריאים כדי שיהיו שוים לחולים, אלא נשתדל להברות את החולים להשוותם לבריאים, ע"כ. ואחר שנגלתה תשובה זו מדברי הרמב"ם ז"ל, פשיטא שאילו מרן החיד"א היה רואה דברים אלו היה נוקט כן לדינא. ולהדיא מצינו בדברי מרן החיד"א שכתב כן לגבי מרן הבית יוסף, וראה בשו"ת חיים שאל (סי' נו) ובשו"ת יוסף אומץ (סי' פ').

ואמנם בשו"ת ציץ אליעזר (ח"ז סי' כו) כתב שכיון שתשובה זו נמצאה בגניזה כעבור מאות שנים שהיתה גנוזה, י"ל שאין לה כל כך תוקף, אף שחלק ממנה נזכר בתשו' מהריק"ש (סי' לג), מ"מ אין לסמוך על כ"י הנמצאים אחר הפסקת המסורת דור ודור. וכעין זה כתב מופת הדור החזו"א (סי' לט אות ו' וסי' סז אות יב). ועפ"ז סמך בשו"ת יחוה דעת חזן (ח"ג או"ח סי' יג) להליץ על מנהג מרוקו לעמוד בקריאת עשרת הדברות.

אך כאמור מצינו מקומות רבים בדברי הקדמונים שסמכו על תשובות שנמצאו, וכמ"ש מרן החיד"א בשו"ת חיים שאל (שם), שנסמך ע"ד הרמב"ם בתשו' פאר הדור (סי' עד) שיכולים לדור בעלייה שע"ג בית הכנסת, ואילו מרן היה רואה תשובה זו היה קובע הלכה כמותו. וכך כתב הגר"ח פלאגי בשו"ת סמיכה לחיים (ח"ד סי' ד) שכל מנהג שנהגו בו ע"פ ספרי האחרונים, ועתה ראינו כי בספרי הראשונים מבואר להיפך, אפשר דבכה"ג יש לבטל מנהגם. ויש לזה יסוד מדברי הגמ' (שבת סא). אמר ליה אביי דילמא רבי יוחנן הא מתני' לא הוה השמיע ליה, ואי הוה השמיע ליה הוה הדר ביה. וכיו"ב כתב הרדב"ז בתשו' (סי' תקסד), שו"ת מהרי"ק (שורש צד) ועו', וע"ע בספר עין יצחק (ח"ג עמ' תקנ"ג). ומכל זה למד בחזו"ע (י"ט עמ' שיד ועי' גם בשו"ת יחוה דעת ח"א כט) שיש למחות במי שעומד בקריאת עשרת הדברות, וכל שכן במקום שתלמידי

חכמים יושבים בעת הקריאה, שיש למחות במי שעומד, משום יוהרא. וגם בכך החיים (סי' תצד סק"ל) כתב שלא ראה שנוהגים לעמוד בעת קריאת עשרת הדברות, והטעם למנהג כי יותר יש ישוב הדעת לאדם כשיושב כדי להבין.

ושו"ר שהארין בזה בשו"ת ישכיל עבדי (ח"ב סי' א') ונסמך ע"ד מרן החיד"א שכתב שאפשר לעמוד, ולכך הורה היתר בזה ושגם בשו"ת דבר שמואל אבוהב (סי' רעו) הורה היתר. והסכים לזה אביו הגאון המקובל רבי שלום הדאיה זצוק"ל. ושוב נשאל בזה (ח"ז סי' א') מדברי תשו' הרמב"ם, ותשובתו היא שיש בזה סתירה בדברי הרמב"ם, שהרי השמיט בחיבורו מה שאין לקרוא עשרת הדברות בזה"ז משום תרעומת המינים, משמע דלא סבירא ליה דין זה, וכך דייק הבכור שור (ברכות יב.), ומאיך מצאנו תשובתו, וכלל בידינו שדבריו בחיבורו עומדים כנגד סתירה בתשובתו, וכמ"ש השד"ח בכללי הפוסקים (סי' ה' אות יד) וכן בתשו' בעי חיי (חור"מ סי' סא) לגבי הרא"ש, כי בחיבור נחית יותר לעניין. אך תשובה יש לזה, שאין לנו להניח תשובה מפורשת בדברי הרמב"ם מפני דיוק בדבריו, שלא ביאר להדיא שאין בזה"ז חשש תרעומת המינים, אלא רק האחרונים דייקו כן בדבריו. וכבר ענה מרן החיד"א ע"ד הבכור שור, בספרו טוב עין (סי' י') שעכ"פ היה להם להביא מ"ש בגמ' ולסיים דהאידינא לא חיישינן, ואדרבה, כתב הרמב"ם בפ' המשנה לתמיד (פ"ה) בשם הירושלמי שאין קוראים עשרת הדברות בכל יום מפני תרעומת המינים, שלא יהיו אומרים אלו לבדם ניתנו למשה מסיני, וכבר אמרנו בזה בהלכות ירושלמי שחיברנו, ע"כ. ולא הביא שאין חוששים לזה בזה"ז. וע"ע בטוב עין במה שדחה הוכחות הבכור שור. ועוד חילק בזה ביחו"ד (שם). ולפ"ז לא נסתרו דברי הרמב"ם כלל, ואין לנו אלא מה שבתשובתו. וגם א"ת שיש סתירה, בשד"ח הביא גם דעת הרדב"ז בשו"ת דברי דוד (סי' כה) שיותר סומכים על התשובה להלכה למעשה. ולמעשה גם בישכיל עבדי כתב (ח"ז א"ח סי' מד בשאלה העשירית) שרוב ככל קהילות הספרדים בארץ ישראל אינם עומדים בקריאת עשרת הדברות.

ישנם קהילות שנהגו שכשמגיע הש"ץ לפסוק וידבר אליהם וכו', קורין הקהל עשרת הדברות ואח"כ חוזר הקהל. וכתב בספר בית יעקב (סי' קכב) שאין בזה חשש של תרעומת המינים, שהכל יודעים שבאותו יום ניתנה תורה לישראל. והב"ד בבית ה' (דף רעה ע"א), ולענ"ד אינו.

קודם לכן, שלא יראה שנעמד בעבור עשרת הדברות, שאינו ראוי שישב בין העומדים^פ. וכן מי שצריך לעמוד מפני שאביו או רבו עלו לתורה, אין כל חשש לעמוד מחמת כן, שהוא ניכר שעומד לכבודם [חזו"ע יו"ט עמ' שיד].

קו. קוראים את עשרת הדברות בציבור בטעם העליון^ז.
קז. יש שנהגו שכל מתפללי בית הכנסת יעלו לתורה^א. ובמקום שלא נהגו כן, יותר טוב שלא יעשו זאת, ובפרט שהציבור עייף לאחר הלימוד של הלילה.

פט. ובזה אף שמעיקרא לא היה צריך לחוש להם ולעמוד, שהרי יש לו טעם ראוי והוא שהרמב"ם סבר שאין לעשות כן וכמבואר למעלה, וכתב בכה"ג מרן החיד"א בטוב עין (סי' יא) להוכיח ממ"ש (מגילה כב:) דכו"ע נפול על אפיהו, ורב לא נפיל, משום שהיתה לפניו רצפה של אבנים, ורב פישוט ידים ורגלים הוה עביד וכו'. ופריך, וליפול על אפיה ולא ליעבד פישוט ידים ורגלים. ומשני, לא משני ממנהגי. והיינו שלא רצה לשנות ממנהגו. והא איך שינה ולא עשה כדברי חז"ל במס' דרך ארץ (רבה ספ"ז וזוטא ספ"ה) לא יהיה אדם יושב בין העומדים ולא עומד בין היושבים וכו'. ותירץ מהר"י חאגיז בספר קרבן מנחה (סי' שצ) דגברא רבה שאני. ומרן החיד"א לא קיבל ישוב זה, וכתב שמ"ש שלא ישב בין העומדים, היינו כשאין לו טעם לשנות ממנהגם, אבל כאן שיש לו טעם שהיה רגיל לעשות פישוט ידים ורגלים, ואינו רוצה לשנות ממנהגו, שפיר דמי, ותירוץ זה נראה לי שהוא טעם כעיקר. ע"כ. ולפ"ז כאן לא היה צריך לשנות ממנהגו ויכול לשבת, אך מ"מ מרן אביר הרועים זצוק"ל חשש בזה ונקט שבכל זאת יעמוד מקודם לכן, שכיון שאינו נעמד ממש כשמתחילים אינו נראה כפתחון פה למינים. ולענ"ד הוא יותר קל בקרב בני אשכנז, שרבים מהם עומדים במשך כל קריאת התורה ואינו ניכר כ"כ שנעמד במיוחד בשביל זה.

צ. מג"א (סי' תצד סק"א) בשם משאת בנימין (סי' ו'), דעצרת היא דוגמת מתן תורה, ומתרגמים הדברות, אזי קורין בטעם העליון שש כל דבור הוא בפסוק בפני עצמו. וכ"כ החזקוני (פרשת יתרו). ועי' ביאור הלכה (סי' תמד). ועוד עיין בעניין טעם העליון והתחתון בכף נקי (עמ' קכה).

קח. בספר תורה השני קורא המפטיר בפרשת פנחס, וביום הבכורים [במדבר כח, כו - לא. ש"ע שם].

קט. מפטירים במרכבה דיחזקאל פרק א', ומוסיפים פסוק ותשאני רוח [יחזקאל שם ג, יב. ש"ע שם]^{צב}.

קי. יש שלא מניחים קטן לעלות להפטרה זו^{צג}.

קיא. יש אומרים שמי שקורא את ההפטרה בלחש יחד עם הש"ץ, צריך לעמוד בקריאתה [של"ה דף קפ ע"ב, א"ר סק"ו, משנ"ב סק"ד וכה"ח ס"ק כט].

קיב. בחו"ל, ביום השני עולים חמשה בפרשת כל הבכור [דברים טו, יט] עד סוף הסידרא, והמפטיר קורא כביום הראשון, ומפטיר בחבקוק וה' בהיכל קדשו עד למנצח בנגינותי [ש"ע סי' תצד ס"ב]. ואם חל בשבת, מתחיל הקורא בספר תורה ראשון מעשר תעשר [דברים יד, כב], ועולים שבעה [מג"א סק"א].

קיג. יקרא מגילת רות בשבועות, שכל הקורא פסוק בזמנו מביא טובה לעולם [סנהדרין קא], וביום זה נולד דוד, ונפטר ביום זה^{צד}, ומגילת רות היא יחוסו של דוד המלך ע"ה [וכ"כ בבכור שור, הב"ד בשע"ת. ועי' ביוסף תהלות מזמור מ']. וטעם נוסף, שכשם שאבותינו נתגיירו במילה וטבילה

צא. לוח ארץ ישראל שנת תרסב, והב"ד באוצר הידיעות אסיפת גרשון (עמ' 14), ועוד הביא שם שהיה המנהג בצפת לקרוא בבית הכנסת של האר"י ז"ל בחג השבועות בספר תורה המיוחס למהר"י אבוהב.

צב. כתב בברכ"י (סק"ג) בשם מהר"י לינגו, שאמרו בזהר חדש דביום שבועות ראה יחזקאל את המרכבה. אך כתיב ברביעי בה' לחודש, והוא בתמוז. ויישב הרמ"ז בהגהות לזה"ק (דף ס' ע"ד) דהוא ביום ד', ע"ש.

צג. אמת ליעקב (דיני קריאת התורה סס"ה) ובית ה' (דף רפ ע"א אות ג'), וכ"כ הבאר היטב.

צד. שהרי הקב"ה ממלא ימי הצדיקים, ונפטר בעצרת, ברכ"י (סי' תצד ס"ק יא) בשם שמלה חדשה (ב"ב יד:); וכ"כ בשמחת הרגל (דף ו' ע"א) ובמורה באצבע (אות רכו) וכן הביא בחזו"ע יו"ט (עמ' שכא בהערה).

והרצאת דמים בעת קבלת התורה כך רות נתגיירה כדת וכדין [ספר המנהיג לרבי אברהם הירחי ובביאור הגר"א ס"ס תצ]^{צה}.
קיד. מנהג האשכנזים לברך על קריאת מגילת רות [אור זרוע ח"ב סי' תנה ושבלי הלקט סי' קעד, מג"א ס"ס תצ], ולדידן אין לברך על שום מגילה מלבד מגילת אסתר [ב"י סי' תקנט, ט"ז ס"ס תצ] וספרדי הקורא את המגילה בעבור אשכנזים אינו רשאי לברך, אלא אשכנזי יברך והוא יקרא.

אזהרות

קטו. ילמד האזהרות עם הפירושים וכן מנין המצות^{צו}. ואין לומר אותם בתוך התפלה^{צז}. והטעם שעשו המשוררים האזהרות בדרך שיר

צה. וטעמים נוספים לקריאת המגילה בחג השבועות, כתב המג"א בשם ילקוט רות (רמז תתקנו), מה ענין רות אצל עצרת שנקראת בזמן מתן תורה, ללמדך שלא ניתנה תורה אלא ע"י יסורין ועוני.

וכתב הרוקח שקוראים קודם קריאת התורה לפי שנאמר בפרשת "אמור אל הכהנים" בענין המועדים, "ובקוצרכם את קציר ארצכם וכו' לעני ולגר תעזוב אותם", וכתב "תורת חסד על לשונה", ובו עז כשקצר עשה כך לרות, שהיתה ענייה וגיוורת, ולכן קוראים בעצרת מגילת רות.

ובא"ר כתב שלא ניתנה התורה אלא ע"י חסד ומגילת רות חסד, ומתן תורה חסד בתחילתו, אמצעו וסופו.

צו. ע"י מל"ח (שם אות ל') ושמחת הרגל (ח"ב בלימודי ה'). וראה בספר כף נקי (עמ' קכב) כמה הארות בנוסח האזהרות.

צז. כתב האבודרהם שהיו אומרים אותם תוך המוסף, כשמגיעים לעל יד משה עבדך, ושכ"כ רב עמרם ורבינו סעדיה גאון ז"ל. וכתב המלוכ"ן רבי כליפא מלכא בספר כף נקי (עמ' קכב, מהד' אורות המגרב, תשע"ד), שאם היו אזהרות שלהם כמו אלו שלנו, יאריך המוסף בכפל ממוסף ר"ה ויוה"כ, ואפשר שהיה להם סדר יותר קצר וכו', והמנהג שאנו נוהגים לקרותם אחר תפלת מוסף הוא יותר נכון וכמ"ש האבודרהם. וראה בהגהת המו"ל ידדנו הרב משה עמאר שליט"א, שבמרוקו היו נוהגים בדורות האחרונים לקרוא את האזהרות לפני מנחה או אחריה, וכנראה בגלל האורך לא רצו לאחר שמחת יו"ט שהיא

מתוק ולישנא קלילא, כי כוונתן למען ירוץ הקורא בהם, וכדי ללמוד בחג השבועות כל התרי"ג מצוות ולא לשיר ולנגן ח"ו, ותועלת הלימוד הוא כדי לידע המצוות ולמנותם וכל הלומד בהם ומכוון בהם נחשב לו כאילו עשאם [בית ה' דף רפג ע"א].

קריאת תהלים

קטז. לימוד תהלים בשבועות יעלה לרצון, שביום זה נפטר דוד מלך ישראל והוא הלולא דיליה^{צח}. ובאמירת יהי רצון, ידלג תיבות של מחילה, סליחה וכפרה, וכן אין אומרים ונזכה ונחיה שבעים שנה ואם בגבורות שמונים שנה, שמקווים אנו לחיות יותר מכך, אלא יאמר בסתם ונזכה ונחיה אורך ימים ושנות חיים בתורה ובמצוות^{צט}.

שמחת יו"ט

קיו. שמחת יום טוב זה גדולה עד מאוד, ורבה היא על כל שאר ימים הקדושים, כמ"ש מר בריה דרבינא, כולה שתא יתיב בתעניתא בר מעצרתא, וכל כך גדולה מעלתו עד שאפילו תענית חלום אין מתענים

הסעודה (ולענ"ד גם מחמת העייפות לאחר הלימוד של הלילה ולא רצו להטריח את הציבור). וראה עוד שם שהזהיר שלא לומר האזהרות שהובאו בספר בנאות דשא, כי הוא מעשה עמי הארץ, ועתיד ליתן את הדין. וע"ע בשם הגדולים מע' ספרים, אזהרות.

צח. מחב"ר, מורה באצבע ובית ה' (דף רפב ע"ב אות ב'), מל"ח (שם אות לא), חזו"ע יו"ט (עמ' שכ) ועי' שו"ת ברית יעקב (סי' כו).

צט. כן כתב בסידור היעב"ץ ובספר דברי תורה (תנינא סי' מד), וכ"כ בכה"ח (ס"ק לד). ובאלף למטה (סי' תקפא סק"א) כתב ליישב הנוסח, שבפנים יפות ביאר עפ"ד המדרש רבה והזה"ק (ח"א דף קכט ע"א) על מש"נ (בראשית כד, א) "ואברהם זקן בא בימים", שהיה זקן באופן שתיקן כל ימיו, וזה הכוונה "ותמלא שנותינו בהם", דווקא שבעים שנה שיהא בהם כללות השבעים. וע"ע בספר מנהג ישראל תורה (סי' תקפא).

בו [ע'י להלן]. ור' יוסף הוּו עבדי ליה עגלא תלתא, אמר אי לאו האי יומא, כמה יוסף איכא בשוקא [בית ה' דף רפא ע"ב אות ד', ועי' יעב"ץ בעמודי שמים]. ואין שמחה אלא בבשר ויין, ולכך אף האוכלים מאכלי חלב, אין להם להניח את מאכלי הבשר. ומכל מקום לא יגרר ביותר אחר הבשר והיין, וימנע משחוק וקלות ראש, שאין זו שמחה אלא הוללות, ולא נצטוונו אלא על השמחה שיש בה עבודת היוצר יתברך שמו^ק.

קית. ישתדל לעסוק בתורה גם ביום חג השבועות, וכמ"ש [פסחים סח:]: חציו לה' וחציו לכם, וראוי לעסוק בספרי המצוות [ברכ"י סי' תצד סק"י וחזו"ע יו"ט עמ' שכ]. ויזהר שלא לבלות את כל היום בשינה [לב דוד פרק ל"א].

קית. ישוררו ביום טוב בפה שירות ותשבחות, פיוטים ופזמונים אשר יסודם בהררי קודש, ומכל מקום אין לעבור על דת בשביל לשורר ביום טוב^{קא}.

קכ. אין מתענים בשבועות ואפילו תענית חלום [פר"ח סק"ג וכה"ח ס"ק לח ובח"י כתב להתענות], וגדולה מעלת יום זה שאף מר בריה דרבינא ישב בתענית כל השנה מלבד יום זה [בית ה' דף רפא ע"ב אות ד'].

הקבלת פני רבו ועליה לרגל

קכא. יש נוהגים לקיים מצות עליה לרגל לכותל המערבי כמו בשאר רגלים, ומי שלא יכול לעלות בשבועות, טוב שיעלה בשבעת ימי המילואים^{קב}.

ק. רמב"ם (פ"ו מהל' יו"ט ה"כ), ש"ע (סי' תקכט ס"ב וג') ועי' עמודי שמים, הב"ד במל"ח (שם אות מ') וכ"כ בבית ה' (דף רפב סע"א אות יט) ובחזו"ע (יו"ט עמ' שיט).

קא. עי' חזו"ע יו"ט (עמ' שיט-שכ). ובהליכות שלמה (עמ' שפח) כתב להתיר לרקוד כמו בשמחת תורה.

קב. מנהג זה נתחדש בחסד ה' לאחר שחרור ירושלים בכ"ח אייר תשכ"ח, וזו הייתה ההזדמנות הראשונה של קהל רב להגיע לכותל המערבי, אך מ"מ יש בזה מצות עלייה לרגל. וכ"כ בנטעי גבריאל (שבועות עמ' רכה).

קכב. חייב אדם להקביל פני רבו ברגל^ק.

אכילת מאכלי חלב

קכג. יש נוהגים לאכול בשבועות חלב ואחר כך בשר, ונתנו לזה כמה טעמים:

א. כתב מהר"ח פלאג'י [מל"ח שם אות מ'], שאנו אוכלים מאכלי חלב בכדי להורות שאנו מבדילים והמלאכים לא הבדילו, ולכך לא זכו לתורה וזכינו אנחנו^{קד}.

ב. עוד הביא מהר"ח פלאג'י שזה כשבעה נקיים, ודם נעכר ונעשה חלב [וכן הוא בזה"ק אמור צ:], ובזה הדם נהפך לחלב והיינו דין שנהפך לרחמים [כה"ח ס"ק סא ועי' במל"ח שם שחיבר זאת עם טעם הדבש וחלב].

ג. וכן משום דבש וחלב תחת לשונך, וכתב בעמודי שמים [דף סה ע"א] שראשי תיבות "מנחה חדשה לה' בשבועותיכם" הוא מחל"ב [ועי'

קג. מגן אברהם (ס' שא סק"ז) שגם בזה"ז יש חיוב בזה, וע"ע בשו"ת נודע ביהודה (תנינא ס' צד) בטעם למה השמיטו הפוסקים דין זה. וכן ראה בבית שמחה למהר"א חמוי (עמ' צד אות ג-ה' ובעמ' צו באות ה'). ולעניין ביקור אביו ואמו, עי' בקיצור הלכות מועדים להגר"ש דבילצקי (עמ' מא).

קד. ועי' בספר תורת חיים (ב"מ פו: ד"ה דקמא) שכתב שכיון שבאו המלאכים להקב"ה במתן תורה וקיטרגו על עם ישראל, ואמר להם הקב"ה, הרי אתם אכלתם בשר בחלב אצל אברהם אבינו והם שומרים בשר בחלב. לכן נוהגים לאכול חלב ובכך נשמרים ונזהרים בהפסק שבין חלב לבשר ומסירים את הקטרוג. ועי' נוהג כצאן יוסף (דף סד ע"ג).

ובמה שאמרו כן על המלאכים, תמה מרן החיד"א בספרו כסא דוד (דרוש ד') שהרי בגמ' דילן (ב"מ פו:) אמרו שהמלאכים נראים כאוכלים, וא"כ למה נתפסו ע"ז. ותירץ שאפשר שמה שנראו המלאכים כאוכלים, יש בזה הנאה, שנהנו במה שאברהם אבינו ע"ה חשב שהם אכלו והיה לו נחת רוח, ובשר בחלב אסור בהנאה, אך אברהם לא נהנה, שלא כיון שיאכלו בשר בחלב, שהביא חמאה וחלב ובן הבקר, בשביל שיקדימו קודם את החלב, ומ"מ זה היה הסיבה שישראל קיבלו את התורה.

כל בו, פר"ח, חק יוסף, שלחן גבוה ובאה"ט]. ולכך נהגו לאכול דבש וחלב, על שם "דבש וחלב תחת לשונך" [שיר השירים ד, יא], שבאה על התורה. ולכך יש שנהגו לאכול גם דבש עם החלב [כה"ח סק"ס].

ד. שלא היה סיפק בידם לשחוט, שאחר שחזרו משמיעת מצוות התורה, השחיטה היתה צריכה הכנה רבה, לבדוק את הסכינים ולהכשיר את הכלים ועו', ולכך אכלו מאכלי חלב^ק.

ה. במחצית השקל כתב טעם שהוא זכר לב' הלחם, דהיינו לחם לחלב ולחם לבשר.

ו. כתב הרמ"א [סי' תצד ס"ג וכן בבית ה' דף רפא ע"ב] שהבשר וחלב זה כשני תבשילים בליל פסח, זכר לפסח וזכר לחגיגה, לכן אוכלין חלב ואחר כך בשר ואז צריך להביא שני לחם על השלחן שהוא במקום מזבח, ויש בזה זכרון לב' הלחם שהיו מקריבים ביום הבכורים.

ז. טעם נוסף בזה, שהתורה נמשלת לג' דברים בחלב, שתינוק יונק משדי אמו וכל פעם מרגיש טעם מחדש, שהחלב נשמר רק בכלי פשוט וכן שהחלב מביא שינה לאדם, כך התורה, כל שהאדם לומד בה מרגיש טעם חדש, וכן אין התורה נשמרת אלא במי שיש בו ענוה וכן התורה מייגעת שנאמר [קהלת א, יא] "מתוקה שנת העובד" [עוללות אפרים מאמר קק והב"ד בכי בא מועד סנ"ו].

ח. בהיות ויש לעשות סעודה לגומרה של מצוה, והיינו מצות ספירת העומר, ואם יעשו מבשר לא יהא ניכר שהוא לגומרה של מצוה מפני שהוא יום טוב, ולכך עושים סעודה ממאכלי חלב [מדרש פנחס קאריץ].

ט. יש אומרים שמקבלת התורה הותר להם לאכול חלב, עפ"ד הגמ' [בכורות ו], וחלב מנין דשרי, הא אבר מן החי הוא, אלא מדכתיב [שמות ג,

קה. וטעם זה הביא במשנ"ב (ס"ק יב) בשם חכם א'. וראיתי שהקשו בזה, והא תורה ניתנה בשבת, וא"ל לשחוט. וגם הגאון הנז' שם ליבו לזה ובספר ליקוטי הלכות (דפו"ר תרפ"ח) כתב בסופו תיקון, דהיינו רק אליבא דרבי אלעזר בן עזריה, דס"ל דתורה ניתנה בע"ש ולא בשבת, וכדאיתא בפרקי דרבי אליעזר (פמ"ו).

ח' ועו' "ארץ זבת חלב ודבש", ואחר שקיבלו את התורה הותר להם לאכול חלב, ולכן נוהגים לאכול חלב בשבועות [ענייני חג השבועות להרב מסטערין בשם הרב נחום רוקח זצ"ל].

י. יש אומרים שהוצרכו לקדש כי שבת היה, ולא יכלו לקדש על היין שכל יינם יין נכרי, ולכן קידשו על החלב שהוא מרוה ומשכר דומיא דיין, ולזכר זה אוכלים מאכלי חלב בשבועות [שו"ת שם משמעון יעמרינג ח"א סי"ד].

יא. חמשה שמות יש להר סיני, ואחד מהם הוא 'גבנונים', כמו שנאמר [תהלים סח, יז] "למה תרצדון הרים גבנונים", הר גבנונים, נקי כגבינה, נקיים מכל מום [שמות רבה ב, ד], ולכן אוכלים גבינה בשבועות [רבי שמשון מאסטרפאליע].

קכד. יש להקפיד בכל דיני הפרדת בשר וחלב בחג השבועות, ואין להקל בזה כלל, אלא יש להמתין שש שעות אחר שאכל בשר, ורק אז לאכול חלב, וכן בשאר הדינים המבוארים במקומם^ק.

קכה. לעניין זמן אכילת מאכלי החלב, יש כמה מנהגים בזה, יש שאוכלים את סעודת ליל החג ממאכלי חלב^{קז}, ויש שנהגו לעשות את

קו. פרי מגדים (מש"ז ס"ס תצד), וז"ל: ובעו"ה בגלות הזה כל מה שיכולין לגדור גדר יותר טוב, וכל שכן מה שמדינא ומנהג שקיבלו כבר הוי כנדר, וכן הביא במשנ"ב (ס"ק יז). וע"ע בשל"ה במש"כ להקל בקנוח והדחה ובנועם אלימלך (סדר משפטים) על מש"נ "לא תבשל גדי בחלב אמו", שמקלים בזה בחג השבועות, וכ"כ עוד בספרי החסידות, וגם בספר חק יעקב (סי' תצג ס"ק יא) הזכיר המנהג, ע"ש. וכן עי' שו"ת משנה הלכות (ח"ז סי' ע'). ובתשו' הראש"ל הגאון ר' יצחק יוסף שליט"א כתב שהמנהג פשוט להמתין שש שעות כשאר ימות השנה. וכ"כ הגר"ש דבילצקי בקיצור הל' המועדים (עמ' לח).

קז. כך היה מנהגו של הגאון רי"י קנייבסקי זצ"ל וכ"כ בשו"ת וישב משה (ח"ב סי' קו). ולפ"ד מור"ם שזה זכר לב' הלחם יש לאכול קודם מאכלי חלב ואח"כ מאכלי בשר כדוגמת שתי הלחם, וכן יש לתמוה על המנהג מדברי המג"א (סי' תקמו סק"ד וסי' תקצו סק"ג) שגם בליל יו"ט יש חיוב שמחה בבשר ויין. ולפ"ד סדר היום לית חשש דס"ל שיוצאים י"ח שמחה במטעמים מתוקנים

סעודת הבוקר^{קח}. והעיקר בזה שיאכל משהו חלבי בשבועות, ואין זה משנה מתי [וכ"כ בשו"ת אור לציון ח"ג עמ' קצו]. ואין להמנע מחמת כן משמחת יום טוב בבשר ויין.

תרומת ספר תורה

קנו. התורם ספר תורה לבית הכנסת בשבועות, כאילו הקריב מנחה חדשה לה' בזמנה [עי' ברכ"י סי' תצד בשם עוללות אפרים ומועד לכל חי שם אות לז], וכ"כ בספר בית ה' [דף רעז ע"א אות ה'], כמה מהולל בתשבחות מי שכתב ספר תורה ומקדישו ביום זה מתן תורה כאילו קבלו מסיני^{קט}.

וטעמים ולמרות שלא אוכל בשר ושותה יין, וכדעת הר"ן שיוצאים י"ח בכל דבר המשמח. וכ"כ ליישב בקונט' ביצחק יקרא.

קח. כ"כ בא"א מבוטשאטש (סי' תצד), ע"ש. ובקונט' כי בא מועד (סני"ח) כתב שהמחמיר בזה תע"ב, ויל"ע מה חומרא יש בזה. ולהפך הדבר שביום יש מצות שמחת יו"ט בבשר ויין וכמו שפסק הרמב"ם בהל' יו"ט (פ"ו ה"כ).

קט. ידועה היא מעלת הדפסת ספרים לרבים, יחידים ובתי כנסיות ובתי מדרשות, אשר מצוה זו ככתיבת ס"ת, וכן דומה הדבר ללימוד תורה לרבים, כמ"ש בגמ' (כתובות נ.) הון ועושר בביתו וצדקתו עומדת לעד (תהלים קיב, ג), רב הונא ורב חסדא, חד אמר זה הלומד תורה ומלמדה, וחד אמר זה הכותב תורה נביאים וכתובים ומשאלין לאחרים. והתוס' (ב"מ קטז. ד"ה והא רבא) כתבו דהיינו אף שאר ספרים. וכן אמרו במדרש על מש"נ (איוב מא, ג) "מי הקדימני ואשלם" וגו', אמר רבי תנחום, מי שאין לו נכסים ועושה צדקה וגמילות חסדים, מי שאין לו בנים ונותן שכר סופרים ומשנים, מי שאין לו בית ועושה מזוזה, מי שאין לו טלית ועושה ציצית, מי שאין לו בנים ומוהל, ועושה ספרים ומשאלין לאחרים, אמר הקב"ה זה הקדים וקיים מצותי עד שלא נתתי לו במה לקיימן, צריך אני לשלם ליתן לו ממון ובנים שיהיו קוראים כספרים, הוי, מי הקדימני לעשות מצוה ואשלם לו שכרה.

קצו. מותר להוביל את הספר תורה ברשות הרבים, אף במקום שאין עירוב, שהוא צורך מצוה^ק, ומכל מקום טוב שבהגיעם לבית הכנסת יקראו בו כמה פסוקים [חזו"ע יו"ט עמ' שכב].

הבדלה

קכח. בצאת החג יבדיל על הכוס בלבד, ואפילו אם חל ביום ראשון. ואם שכח להבדיל יכול להבדיל עד סוף הלילה שלאחר אסרו חג^{קיא}.

איסרו חג – יום טבוח^{קיב}

קכט. אסרו חג של שבועות, גדולה מעלתו משאר אסרו חג של מועדים אחרים, והיה ראוי שתיאסר בו מלאכה^{קיג}. ונוהגים להרבות קצת באכילה ושתייה ביום אסרו חג [סוכה מה: ומור"ם בהגה ס"ס תכט].

קי. שו"ת לבושי מרדכי תליתאה (או"ח סי' מו) וחזון עובדיה יו"ט (עמ' שכא) ודלא כמש"כ בשו"ת פרי השדה (ח"ב סי' ככ) להחמיר בזה.

קיא. שו"ת יבי"א (ח"ז או"ח סי' מו), חזו"ע (ח"ב עמ' תיח) ועי' במש"כ בספר מועדי ה' (הל' ר"ה סי' יב הערה יז), ודלא כמש"כ בשו"ת אור לציון (ח"ג פ"ח סט"ו) שאין לו השלמה אחר הלילה.

קיב. כבר תמחו על מה שנקרא כך, שערב שבועות נקרא יום טבוח וכנז"ל, ובפרט שהוא יום שהוא קצת יו"ט, ואין נכון לקראו בשם שפירושו זיקא, וראיתי בספר א' שביאר שביו"ט של עצרת שנתהפך ס"ס לטובה ונתן מתנות למשה רבינו ע"ה, ואז נעשה מהאי זיקא דטבוח טובה ברכה וחיים, ר"ת טבו"ח, כמו שתקנו אנשי כנה"ג זכרנו ה' אלקינו בו לטובה ופקדנו בו לברכה והושיענו בו לחיים, וכן נתהפך ס"ס לטובה בקבלת התורה בצירוף סיני משה אלהים לומדים, ר"ת סמא"ל. ובשם רמ"מ שניאורסון זצ"ל ראיתי שבערב שבועות נפיק ביה זיקא שבא לטבוח את ישראל אילו לא קיבלו את התורה, ובמוצאי שבועות אחר שקיבלו את התורה נעשה יום טבוח על שם שזבחו ישראל את יצר הרע. ועי' בשיחות חכמים להגאון ר' ראובן מרגליות.

קיג. עי' ברכ"י (סי' תצד) ובמורה באצבע, מראית העין (חגיגה יח.) וכן בעקרי הד"ט (סי' כב אות סב) ומל"ח (שם אות מג).

קל. אין מתענים ביום זה [ש"ע ס"ג]^{קיד}, שכאשר חל שבועות בשבת היו מקריבים את שאר הקרבנות ביום ראשון, וכן אלו ימי השלמה להביא את הקרבנות [מג"א סק"ג ואחרונים וחזו"ע יו"ט עמ' שכב]. ואף חתן ביום חופתו לא יתענה, אף למנהג בני אשכנז שהחתן מתענה ביום חופתו [מג"א סי' תקעג סק"א].

קלא. אין מניעה לנשים לעשות מלאכה ביום זה [שלטי הגבורים על המרדכי שבת פ"ב] אלא אם כן נהגו איסור בזה [תורת חיים ח"ג סי' ח' וזכ"ל הל' פסח סי' תכט ס"ב, ויל"ע].

קלב. אם חל בשבת, אין אומרים במה מדליקין [ש"ע סי' ער ס"ב].
קלג. בט"ו סיון יקרא הש"ץ פסוקי יהודה שבפרשת ויחי ובזאת הברכה, ויעורר הדבר גאולתנו ופדיון נפשנו [מועד לכל חי סי' ח' סמ"ה], והוא יום לידתו [סדר הדורות דף טו ע"ג]^{קטו}.

קיד. ומש"כ בספר תמים דעים (סי' קמח), שנהגו להתענות ג' ימים אחר שבועות, ביאר דבריו בכנה"ג בהגב"י דהיינו תענית בה"ב אחר שנסתיימו ימי המילואים, וכהא דמתענים אחר סוכות ופסח.

קטו. וכתב במועד לכל חי (סי' ח' אות א'), "ואת יהודה שלח לפניו" (בראשית מו, כח), להתקין לו בית תלמוד, דע"י התורה נותנת לו מלכות וממשלה. ועי' עמודי שמים (דף סו ע"ב).